

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Vojtěch Libnar

**Politická vize Václava Havla v období jeho
československého prezidentství 1990–1992**

Political Vision of Václav Havel During His Czechoslovak
Presidency, 1990–92

2021

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu práce panu profesorovi Janu Rychlíkovi za podnětné připomínky, užitečné rady a odborné vedení mé bakalářské práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 3. července 2021

.....

Vojtěch Libnar

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá názory prezidenta Václava Havla, v letech 1990–1992, na řešení česko-slovenské otázky uvnitř společného státu, dále Havlovým pohledem na důležité mezinárodní otázky a problematiku zakotvení Československa v Evropě a v neposlední řadě jeho názory na průběh ekonomické transformace. Cílem práce je prostřednictvím odborné literatury, ale zejména vlastních textů a projevů Václava Havla a pravidelného rozhlasového pořadu Hovory v Lánech, nastínit politickou vizi Václava Havla ve výše zmíněných oblastech. Česko-slovenská otázka se ukázala jako jedna ze zásadních pro úspěšné fungování společného státu. Zaměstnávala Havla ve vnitřní politice a její neúspěšné řešení se nakonec stalo důvodem jeho abdikace na post prezidenta. Sláva prvního polistopadového prezidenta na mezinárodní scéně byla vskutku neočekávaná a mezinárodní vztahy byly Havlovou doménou, v níž se mnohé z jeho vizí stávaly skutečností. Ekonomická transformace byla důležitým aspektem při přechodu Československa k demokratickému systému s tržní ekonomikou a jako takovou ji Havel nemohl opomenout reflektovat.

Klíčová slova:

Politická vize, Václav Havel, 1990–1992

Abstract

This bachelor thesis explores opinions of Václav Havel on Czech-Slovak question inside of the Common state. It analyses to his views on important international questions and issues of integration of Czechoslovakia inside Europe and eventually his views on the course of economic transformation in the period 1990–92. The goal of this thesis is to outline the political vision of Václav Havel for the above issues through scholarly publications, but especially via his own texts and speeches and the periodical radio broadcast *Hovory v Lánech*. The Czech-Slovak question proved to be one of the most important for functioning of Common state. This question occupied Havel's attention in domestic politics and its unsuccessful solution finally became the reason for his abdication as president. The fame of the first post – communist president in international scene was indeed unexpected and the international relationships were Havel's domain, in which many of his visions became reality. Economic transformation was an important aspect in the transition of Czechoslovakia to a democratic system with a market economy and as such Havel could not forget to reflect it.

Key words:

Political vision, Vaclav Havel, 1990–92

Obsah

Úvod.....	8
1. Stručný životopis Václava Havla do jeho zvolení prezidentem	10
2. Názory Václava Havla na řešení česko-slovenského vztahu.....	20
2.1 Historické pozadí česko-slovenské otázky a Havlův postoj	20
2.2 Přeslapy a nepochopení	22
2.3 Autentická federace	23
2.4 Federální ústava	24
2.5 Volby 1992	26
2.6 Abdikace	27
3. Postoje Václava Havla k důležitým mezinárodním problémům a k zakotvení Československa v Evropě	29
3.1 Vztahy s Německem	29
3.2 Válka v Perském zálivu	31
3.3 Visegrád	32
3.4 Další záležitosti evropské integrace a obrany	33
3.5 Válka v Jugoslávii.....	35
3.6 Vodní dílo Gabčíkovo-Nagymaros	36
3.7 Problematika zbrojního průmyslu a vývozu zbraní	37
4. Představy Václava Havla o provedení ekonomické transformace.....	39
4.1 Havlova názorová pozice	39
4.2 Pojem „kapitalismus“	39
4.3 Ekonomická reforma.....	40
4.4 Zvýhodnění zaměstnanců v malé privatizaci	42
Závěr	43
Seznam použitých informačních zdrojů	45

Seznam použitých zkratk

ČSFR - Česká a Slovenská Federativní Republika

ČR - Česká republika

ČVÚT – České vysoké učení technické

EU - Evropská unie

ES – Evropské společenství

FS - Federální shromáždění

HZDS - Hnutí za demokratické Slovensko

KBSE - Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě

NDR - Německá demokratická republika

OF - Občanské fórum

ODS - Občanská demokratická strana

RVHP - Rada vzájemné hospodářské pomoci

SNP - Slovenské národní povstání

SNR - Slovenská národní rada

SRN - Spolková republika Německo

SSSR - Svaz sovětských socialistických republik

VONS - Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

Úvod

Václav Havel, dramatik, disident, poslední prezident Československa a později první prezident České republiky se dostal do širokého povědomí nejen v Evropě, ale po celém světě. Je nahlížen jako symbol bojovníka a vítěze nad komunismem, jako zastávce lidských práv. Nebudu přehánět, řeknu-li, že střední a východní Evropa nemá ve světě, snad vyjma Lecha Wałęsy, v současnosti známější ikonu přemožitele totality než Václava Havla. Navíc, jeho jméno a odkaz žijí dále i dnes, téměř desetiletí po jeho smrti.

Ve své bakalářské práci se věnuji Havlovým názorům, postojům a vizím v době jeho československého prezidentství 1989–1992. Právě toto období lze nazírat jako vygradování Havlových předlistopadových snah a disidentské činnosti, jako náhlou možnost začít veřejné dění ovlivňovat ne z opozičních, disidentských struktur, ale z pozice nejvyššího ústavního činitele země. Navzdory tomu, že o sobě sám Havel často s oblibou říkával, že se prezidentem stal náhodou a že jím vlastně být nechtěl. Do mozaiky Havlova obrazu jako morální autority, jedné z nejvýraznějších osobností disentu a vůdce listopadové revoluce, se tak dostane rozměr politickomocenský. Rozměr muže, majícího náhle praktické výkonné pravomoci, majícího možnost reálně a bezprostředně spolurozhodovat o dění ve státě. Václav Havel v této době zprvu ještě není předvídatelným, etablovaným politikem. Zůstává stále ještě prezidentem revolučním, kterému cesta z vězení na Hrad trvala necelých osm měsíců, ale zároveň je už státníkem, který musí řešit problémy, které jeho doba, plná změn a zvratů přináší. Jsou na něj kladena velká očekávání, upírají se na něj zraky milionů občanů, je do něj vkládána naděje a jsou do něj promítána mnohá, rozličná přání. Není možné, aby později nepřišlo vystřízlivění a deziluze.

Václav Havel se stal prezidentem v době, kdy se hroutil Sovětský svaz a celý východní blok, nastala geopolitická rošáda, vznikala nová mocenská centra a přicházely nové politické vlivy. Ve střední a východní Evropě došlo k transformacím národních ekonomik od socialistického systému ke kapitalistickému hospodářství. Vznikala nová politická hnutí a strany, privatizovaly se státní a zakládaly se nové podniky. Nastal přechod od totality k demokracii. Znovu vyvstala otázka, jak má vypadat soužití Čechů a Slováků v jejich státě.

Moje práce si klade za cíl předestřít Havlovy názory na česko-slovenskou otázku a její řešení, dále jeho pohled na tehdejší důležité mezinárodní události a na zakotvení Československa v Evropě a v neposlední řadě Havlův postoj k ekonomické transformaci. Tato témata jsem zvolil jako nejdůležitější při utváření představy o Havlově politickém směřování v letech 1990–1992.

V této turbulentní a dynamické době, v níž se rozhodovalo o budoucím osudu naší země, byla Havlova role nepopíratelná. Jeho vize hrála v celém živoucím procesu velmi významnou roli, proto jsem se rozhodl toto téma zpracovat ve své bakalářské práci.

Havlovu životu a veřejnému působení se věnoval už Daniel Kaiser ve svých dvou knihách *Disident Václav Havel (1936-1989)* a *Prezident Václav Havel (1990-2003)*.

1. Stručný životopis Václava Havla do jeho zvolení prezidentem

Václav Havel se narodil 5. října 1936 do bohaté pražské rodiny. Havlův dědeček postavil palác Lucerna, který Havlovým mj. patřil. Otec Václav Maria Havel byl úspěšný podnikatel, financoval výstavbu vilové čtvrti Barrandov s moderními funkcionalistickými domy. Strýc Miloš byl zakladatelem barrandovských filmových ateliéru, a de facto zakladatelem českého filmového průmyslu.¹ Dědečkem z matčiny strany byl Hugo Vavrečka, „muž devatera řemesel“², bývalý prvorepublikový diplomat a vyslanec, redaktor Lidových novin, jeden z ředitelů Baťových závodů.³ Mladý Václav tedy vyrůstal v úspěšné a bohaté rodině, což ho již od dětství formovalo.

Válku Havlovi trávili na rodinném sídle Havlov na Vysočině. Roku 1947 byl Václav vyslán na elitní internátní chlapeckou školu v Poděbradech, kde studoval spolu s Milošem Formanem nebo Josefem Mašínem. Ta ale byla roku 1950 zrušena, jelikož nevyhovovala novému režimu. V té době se strýc Miloš pokusil o emigraci a byl zatčen. Útěk se mu zdařil až na podruhé a od roku 1952 žil v Mnichově. Nástup komunistické moci se tedy rodiny Havlových výrazně dotkl a ovlivnil jejich život. Václav Havel se nechal v roce 1951 zaměstnat jako laborant a zároveň vstoupil do večerního gymnázia, kde posléze úspěšně odmaturoval.⁴

S kamarády ve večerní škole založil Václav skupinu „Šestatřicátníků“ podle data jejich narození. Tu spolu s Havlem tvořili Ivan Hartmann, Radim Kopecký a Stanislav Macháček. Zajímali se o literaturu, umění, filozofii, poezii a také o všem náležitě debatovali. Vydali dokonce několik čísel časopisu Dialogy 36 a dva básnické almanachy Stříbrný vítr.⁵

Důležitým v Havlově životě byl bezesporu II. sjezd Svazu československých spisovatelů. Sešel se v dubnu 1956, v době po Chruščovově „tajném“ projevu na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu. Na sjezdu Svazu spisovatelů zazněla slova kritiky k předcházejícímu období a jedním z východisek byl vznik časopisu, určený mladým spisovatelům, Květen.⁶ Do něj přispěl Havel svým článkem Pochyby o programu.⁷

¹ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014. s. 27.

² HAVEL, Václav. *Dálkový výslech: (rozhovor s Karlem Hvižd'alou)*. Praha: Melantrich, 1990. s. 8.

³ Tamtéž.

⁴ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. s. 27.

⁵ Tamtéž.

⁶ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. Praha: Paseka, 2009. s. 42.

⁷ HAVEL, Václav a ŠULC, Jan. *Eseje a jiné texty z let 1953-1969*. Praha: Torst, 1999. s. 54 – 56.

V návaznosti na to byl pozván na seminář mladých spisovatelů na zámek v Dobříši. Svým článkem a také kritickým projevem na Dobříši se stal mezi spisovateli známějším.⁸

Ve stejném roce se seznámil s Olgou Šplíchalovou, s kterou se v roce 1964 oženil.⁹

Havel toužil po humanitním vzdělání, nicméně vzhledem ke svému třídnímu původu v to mohl doufat jen těžko. Byl ovšem přijat na České vysoké učení technické (ČVÚT), odkud se pokusil na svoji vysněnou školu přestoupit, bohužel bez úspěchu. Studia na ČVÚT vzdal a roku 1957 nastoupil vojenskou službu u ženistů v Českých Budějovicích. Zde spolu s jeho pozdějším celoživotním přítelem režisérem Karlem Bryndou nejprve hráli prorežimní hru Záříjové noci od tehdy prominentního komunistického autora Pavla Kohouta, a poté napsali svou vlastní divadelní hru Život před sebou. Ta měla úspěch, a kdyby nebylo prohlédnuto její ironické vyznění, málem vyhrála celostátní armádní přehlídku.¹⁰

Sám Havel se o celé události zmiňuje takto: „*Když jsme však měli jet na celoarmádní přehlídku do Mariánských Lázní a hrozilo nebezpečí, že ji vyhraje, prostudovali si na Hlavní politické správě československé armády náš kádrový materiál a dospěli k oprávněnému názoru, že si z nich děláme srandu.*“¹¹

Po ukončení vojny nastoupil Havel díky známosti jeho otce s Janem Werichem jako kulisák do divadla ABC, kde Werich působil. V té době též začal psát první divadelní hry – Rodinný večer a Vyrozumění. Přispíval také články do revue Divadlo.¹²

Po ročním angažmá v ABC ho čekalo osmileté zaměstnání v divadle Na zábradlí. Václav Havel zde ovšem nepůsobil jen jako „kulisák“: „...*dělal všechno; stěhoval a stavěl kulisy, zaskakoval jako osvětlovač, psal scénky, zasahoval do inscenací jako dramaturg a dokonce se pokoušel i režírovat.*“¹³ Zde byly uvedeny jedny z jeho prvních her Zahradní slavnost (1963) a Vyrozumění (1965).¹⁴

Po III. sjezdu Svazu spisovatelů v roce 1964 vznikl časopis Tvář, který se postupně stal na svou dobu nonkonformním. Havel začal brzy působit v jeho redakční radě. Sama Tvář se stala nepohodlnou a byla dvakrát zrušena. Nejprve ovšem o svou existenci bojovala skrze protestní petici.¹⁵ „*V mém životě měl tenhle krok ovšem větší význam, než by se na první pohled mohlo zdát: začalo jím nejen několikaleté údobí boje za Tvář, nejen několikaleté údobí*

⁸ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. s. 42-44.

⁹ Olga Havlová. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://www.vaclavhavel.cz/cs/vaclav-havel/rodina/olga-havlova>. [cit. 20. 1. 2021].

¹⁰ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. s. 44-47.

¹¹ HAVEL, Václav. *Dálkový výslech: (rozhovor s Karlem Hvižd'alou)*. s. 36.

¹² Tamtéž, s. 37-38.

¹³ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. s. 72.

¹⁴ HAVEL, Václav. *Hry*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://www.vaclavhavel.cz/cs/vaclav-havel/dilo/hry>. [cit. 12. 2. 2021].

¹⁵ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. s. 60.

mého rebelantského angažmá ve Svazu spisovatelů, ale zároveň s tím anebo skrze to začalo cosi hlubšího: vůbec mé angažování kulturně politické a občanské, tedy to, co posléze vyústilo do mého disidentství.“¹⁶, poznamenal k tomu později Havel.

V červnu 1967 se konal IV. sjezd Svazu československých spisovatelů, na kterém kriticky vystoupili např. Milan Kundera nebo Ludvík Vaculík. Pavel Kohout přečetl dopis Alexandra Solženicyna adresovaný Svazu sovětských spisovatelů. Václav Havel vyzval k obnovení Tváře a přijetí konkrétních nekomunistických, nonkonformních spisovatelů do Svazu. Odpovědí režimu byl zákaz vydávání Literárních novin, svazového tiskového orgánu a vyloučení některých kritiků ze strany.¹⁷

V roce 1968, kdy došlo k politickému tání a vznikalo či se obnovilo mnoho organizací, stál Havel u zrodu Kruhu nezávislých spisovatelů, jehož byl zvolen předsedou.¹⁸

Ve stejném roce měla Na zábradlí premiéru Ztížená možnost soustředění¹⁹ a Václav Havel také absolvoval šestitýdenní cestu po Spojených státech amerických. V New Yorku bydlel u Jiřího Voskovce, sešel se s Ferdinandem Peroutkou a mnohými dalšími.²⁰

V týdnu bezprostředně po okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy se Havel spolu se svým přítelem, hercem Janem Třískou, zapojil do vysílání protiokupačního rozhlasu v Liberci, kde tou dobou oba pobývali.²¹

Když na stránkách Listů uveřejnil v prosinci 1968 Milan Kundera esej Český úděl, Havel ji zkritizoval a polemizoval s ním ve svém článku Český úděl?²²

Na počátku tzv. normalizace, poté co Havel odešel z divadla na Zábradlí, začal s manželkou Olgou stále častěji pobývat na Hrádečku, nemovitosti poblíž Vlčic u Trutnova, kterou zakoupil roku 1967 s pomocí svého přítele ze Zábradlí Andreje Kroba.²³ „Mně osobně splývá první půlka sedmdesátých let v jednu beztvarou mlhovinu, nedokázal bych už říct, čím se lišil třeba rok 1972 od roku 1973 a co já sám v jednom či druhém dělal.“²⁴ okomentoval Havel začátek 70. let.

Přesto nebyla doba po okupaci pouze šedivým bezčasím. Václav Havel objevil ve svém bytě na Engelsově (dnešním Rašínově) nábřeží odposlouchávací zařízení. Oznámil to Veřejné

¹⁶ HAVEL, Václav. *Dálkový výslech: (rozhovor s Karlem Hvižd'alou)*. s. 70.

¹⁷ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. s. 105-106.

¹⁸ Tamtéž, s. 109.

¹⁹ Tamtéž, s. 111.

²⁰ Tamtéž, s. 117-118.

²¹ Tamtéž, s. 122-124.

²² HAVEL, Václav, Alexander TOMSKÝ a Vilém PREČAN. *O lidskou identitu: úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969-1979*. Praha: Rozmluvy, 1990. s. 183-200.

²³ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. s. 121.

²⁴ HAVEL, Václav. *Dálkový výslech: (rozhovor s Karlem Hvižd'alou)*. s. 105.

bezpečnosti a snažil se udělat z toho veřejnou kauzu. To se mu povedlo, došlo na interpelaci ministra vnitra v parlamentu, a ten nakonec odposlouchávací zařízení přiznal.²⁵

V první polovině 70. let se Havel zapojil do několika protirežimních akcí. V čele petice Deset bodů, protestující zejména proti přítomnosti sovětských vojsk, stálo deset známých osobností, mimo Havla např. Emil Zátopek či Ludvík Vaculík. Další protestní peticí, ve které se Havel angažoval, byla ta za politické vězně z r. 1972.²⁶

V roce 1974 se Václav Havel nechal na 10 měsíců zaměstnat v trutnovském pivovaru. Tehdy Havel uváděl, že to bylo z finančních důvodů, protože mu docházely peníze za jeho hry ze zahraničí. V Dálkovém výsledku nicméně přiznává: „...dnes se mi zdá, že jsem tam šel spíš asi z potřeby nějaké změny; dusivé nedělení, jímž jsem byl obklopen, mi začínalo jít trochu na nervy, chtěl jsem na chvíli vystoupit ze svého úkrytu a nahlédnout do jiného prostředí, přijít mezi jiné lidi.“ Brzy následovalo sepsání snad Havlovy nejznámější jednoaktovky Audience.²⁷

Roku 1975 se Havel rozhodl přejít z politické nečinnosti do akce a napsal otevřený dopis prezidentu Husákovi.²⁸ V něm kritizuje atmosféru všudypřítomného strachu, všeobecnou lhostejnost a apatii, faktickou likvidaci autentické kultury, pokrytectví ve společnosti a její mravní zmrzačení.

Do téhož roku se datuje známá příhoda z představení Žebrácké opery v Horních Počernicích. Havlovy hry byly tehdy na „blacklistu“ a nemohly se uvádět. Přesto Andrej Krob nastudoval Žebráckou operu s přáteli a uvedl ji. Do sálu restaurace U Čelíkovskýc byli tehdy na představení pozváni na tři stovky přátel a známých. Po uvedení hry následovala represe úřadů a dalších jedenáct let neměl Havel možnost spatřit na jevišti své dílo.²⁹

Uprostřed zimy roku 1976 navštívil Havla na Hradečku František Smejkal, který zprostředkoval Havlovi setkání s Ivanem Martinem Jirousem, zvaným „Magor“. Přes počáteční vzájemnou neznalost se po setkání s Jirousem Havel začal o jeho tvorbu zajímat: „Cítil jsem prostě najednou, že pravda je na straně těchto lidí, ať si říkají kolik chtějí sprostých slov a ať mají vlasy třeba až na zem.“³⁰ Jirous pozval Havla na koncert, ke kterému už nedošlo, protože Jirous s celou kapelou The Plastic People of the Universe zavřeli. Havel se proti tomu rozhodl vystoupit: „Justiční útok proti nim, kdyby prošel bez povšimnutí, by se

²⁵ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. s. 81-82.

²⁶ Tamtéž, s. 82-87.

²⁷ HAVEL, Václav. *Dálkový výslech: (rozhovor s Karlem Hvižd'alou)*. s. 107-109.

²⁸ HAVEL, Václav, Alexander TOMSKÝ a Vilém PREČAN. *O lidskou identitu: úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969-1979*. s. 19-49.

²⁹ HAVEL, Václav. *Dálkový výslech: (rozhovor s Karlem Hvižd'alou)*. s. 109-110.

³⁰ Tamtéž, s. 112.

mohl stát precedentem něčeho velmi zlého: pomalu by se mohlo stát běžným zvykem, že budou zavíráni všichni, kdo myslí po svém a kdo se nezávisle projevují, byť třeba jen na privátní půdě.“³¹ Případ „Plastiků“ se stal veřejně známý, jak Havel dále uvádí v Dálkovém výslechu: *„Do širšího povědomí vstoupila věc natolik, že dál už to šlo samo. Téměř jako bychom to také naplánovali, i když jsme to nenaplánovali, ozvali se i právníci a na závěr (což muselo vysoká místa asi obzvlášť šokovat) Mlynářovými ústy i bývalí straničtí funkcionáři. Spektrum bylo úplné, i když to třeba nelze vyčíst přímo z podpisů na těch různých protestech, ve skutečnosti se právě v této době, v těsnější či volnější souvislosti s případem Plastiků, sblížily a neformálně – prostřednictvím různých nově navázaných kontaktů a přátelství – propojily hlavní okruhy, které byly do té doby víceméně od sebe izolovány a které představovaly základní masív budoucí Charty 77.*“³²

Proti Plastikům proběhla samozřejmě i velká režimní kampaň, která vykreslovala hudebníky jako „máničky“, pijící alkohol a zneužívající drogy. Proces proběhl mezi 21. – 23. zářím 1976. Ivan Martin Jirous byl odsouzen k 18 měsícům, zbytek obžalovaných do jednoho roku odnětí svobody.³³

Havel byl procesu s Plasty, stejně jako mnozí další přítomen a napsal o něm zprávu nazvanou příznačně Proces.³⁴ V něm odhaluje celé soudní přelíčení jako divadlo, kde má každý svoji roli. Upozorňuje na absurditu celého procesu, na odvahu lidí žít v pravdě a autenticky a na cynismus moci a státního soukolí.

V této době začal Havel s Jiřím Němcem, se kterým se znal už z Tváře, přemýšlet o ustavení jakési opoziční platformy. Skupina kolem budoucí Charty 77 se vytvořila de facto při soudním procesu s Plasty, mnoho prvních signatářů bylo přítomných procesu. V prosinci došlo k prvním schůzkám.³⁵ Na jedné z nich: „Kohout se svým smyslem pro chytlavé titulky a v narážce na anglickou Magnu Chartu Libertatum, navrhl název Charta 77, který byl okamžitě přijat.“³⁶

V lednu 1977 vznikla Charta 77 a Václav Havel se stal jedním z jejích prvních mluvčích spolu s Jiřím Hájkem a Janem Patočkou. Autorství samotného textu prohlášení Charty 77 obestírají nejasnosti. Nicméně vypadá to, že hlavním autorem je Havel, a že částečně se na textu podílel Pavel Kohout a Zdeněk Mlynář, jak se domnívá Kaiser.³⁷

³¹ Tamtéž, s. 113.

³² Tamtéž, s. 115.

³³ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. s. 173-174.

³⁴ HAVEL, Václav, Alexander TOMSKÝ a Vilém PREČAN. *O lidskou identitu: úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969-1979*. s. 146-151.

³⁵ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. s. 111-118.

³⁶ Tamtéž, s. 117.

³⁷ Tamtéž, s. 118-121.

Sám Havel se o Chartě 77 zajímavě vyjádřil v autorském textu 10 tezí o Chartě z prosince 1983, kde shrnul její dosavadní působení, cíle Charty a její smysl nebo reagoval na kritiku, které se Chartě dostalo.³⁸

Text Charty se podařilo otisknout v nejdůležitějších západních periodikách. Brzy poté vznikl Mezinárodní výbor na podporu Charty 77.³⁹

14. ledna 1977 byl Havel vzat do vazby. Tu špatně snášel a v dubnu 1977 odeslal prokurátorovi žádost, aby mu už nebyla prodlužována vazba, sepsal v ní sebekritiku a slíbil, že se nebude nadále veřejně politicky angažovat, ale že se bude soustředit na svoji uměleckou tvorbu – tedy divadlo. Po pěti měsících vazby byl propuštěn. Pro mnohé chartisty a známé byla jeho sebekritika, která se objevila otištěná i v novinách, zarážející. Objevila se tam totiž mj. informace, že se Václav Havel vzdává funkce mluvčího Charty 77. Kaiser spekuluje, že o tomto existovala nepsaná dohoda mezi Havlem a jeho vyšetřovateli. Havel byl z celé situace dost nesvůj, a když se dostal na svobodu, brzy celou záležitost začal považovat za svoje selhání.⁴⁰

Proto se začal opět brzy angažovat, ať už šlo o soud s Otou Ornestem a Jiřím Ledererem, kde vystupoval již opět bojovně. V tomto procesu byl Václav Havel odsouzen k čtrnácti měsícům podmíněně za poškozování zájmů republiky v cizině. To souviselo s jeho rolí při pašování rukopisu knihy předúnorového ministra spravedlnosti a rodinného přítele Havlových Prokopa Drtiny. Dále Havel spoluzaložil VONS (Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných), který se zasazoval o obranu lidí obviněných neprávem, z politických důvodů.⁴¹

Státní bezpečnost se pokusila Havla právní cestou zbavit jeho bytu v Dejvicích. Chtěla ho mít na Hrádečku, mimo Prahu, kde by ztratil vliv na chartistické a celkově opoziční dění. To se jí nicméně nepovedlo a tak v létě 1978 dostal alespoň stálý policejní dohled. Ten probíhal jak v Praze, tak na Hrádečku.⁴² Poblíž podkrkonošské usedlosti si dokonce policie postavila pozorovatelnu, Havlem pojmenovanou Lunochod⁴³. Docházelo též k „drobné“ šikaně, kdy byl Havel např. podrobován silničním kontrolám, bylo mu ničeno auto a nakonec mu byl odebrán i řidičský průkaz.⁴⁴

³⁸ HAVEL, Václav. *10 tezí o Chartě*. In: CÍSAŘOVSKÁ, Blanka; PREČAN, Vilém. *Charta 77: Dokumenty 1977-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. s. 17-25.

³⁹ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. s. 121-124.

⁴⁰ Tamtéž, s. 135-138.

⁴¹ Tamtéž, s. 140-144.

⁴² Tamtéž, s. 148-150.

⁴³ HAVEL, Václav. *První zpráva o mém domácím vězení*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Bibliography/#15348>. [cit. 5. 2. 2021]

⁴⁴ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. s. 151.

Nejznámější Havlovou esejí je zřejmě *Moc bezmocných*⁴⁵ z roku 1978, v níž představuje fenomén disidentství, vztah ideologie a vládnoucí moci. Tehdejší politický systém nazývá post-totalitní. Kritizuje tichý souhlas s režimem pomocí rituálních výzdob a oslav na příkladu zelináře. Vyzdvihuje „život v pravdě“, který člověku umožní vystoupit ze „samohybu moci“, jenž svým tichým souhlasem umožňuje. Samozřejmě zde nechybí slova o Chartě 77, která je vlastně pokusem o onen „život v pravdě“.

V květnu 1979 byla zatčena za svou činnost část členů VONS, mezi nimi i Václav Havel. Brzy byli souzeni. S tresty vězení odešli: Petr Uhl, Václav Benda, Otta Bednářová a Jiří Dienstbier. Václav Havel byl odsouzen ke čtyřem a půl letům odnětí svobody, v čemž byla zohledněna jeho podmínka z předchozího procesu.⁴⁶ Havlovi byla nabídnuta emigrace do USA, ale tu Havel po úvahách a hovorech s Olgou a dalšími blízkými zavrhl.⁴⁷

Byl vězněn nejprve v Heřmanicích u Ostravy a později v Plzni-Borech. Na Borech byl jeho spoluvězněm mj. Dominik Duka.⁴⁸ Během věznění sepsal *Dopisy Olze*.⁴⁹

Několikrát během svého pobytu ve vězení onemocněl zápallem plic. Při zápalu v roce 1983, bylo Havlovi obzvlášť špatně. Manželka Olga kontaktovala Pavla Kohouta, tou dobou už emigranta ve Vídni, a ten skrze své kontakty na Západě de facto rozjel kampaň za Havlovo osvobození. Havlovi byl přerušen výkon trestu a v roce 1985 při Husákově amnestii mu bylo prominuto i zbývajících deset měsíců.⁵⁰

Po návratu z vězení se Havel stal větší autoritou a jeho postavení v disentu se upevnilo. Jak poznamenává Daniel Kaiser, vytvořil ze sebe „instituci“.⁵¹ Vytvořil si kolem sebe skupinu lidí, která mu vyřizovala vzkazy, překládala texty, či plnila další úkoly.⁵²

V průběhu osmdesátých let pak měly premiéru další Havlovy hry: *Chyba* (1983) ve Stockholmu, *Largo Desolato* (1984) ve Vídni, *Pokoušení* (1985) taktéž ve Vídni a *Asance* (1987) v Curychu.⁵³

V roce 1986 se přestěhoval zpět do bytu na Engelsově nábřeží. Byt byl větší a více v centru, oproti jeho dosavadnímu dejvickému.⁵⁴

⁴⁵ HAVEL, Václav. *Moc bezmocných*. Praha: Lidové noviny, 1990.

⁴⁶ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. s. 160-166.

⁴⁷ Tamtéž, s. 166-169.

⁴⁸ Tamtéž, s. 169-173.

⁴⁹ HAVEL, Václav. *Dopisy Olze*. Praha: Torst, 1999.

⁵⁰ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. s. 169-175.

⁵¹ Tamtéž, s. 187.

⁵² Tamtéž.

⁵³ HAVEL, Václav. *Hry*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://www.vaclavhavel.cz/cs/vaclav-havel/dilo/hry>. [cit. 2. 3. 2021].

⁵⁴ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. s. 192.

S nastupující přestavbou, vydala Charta 77 prohlášení Slovo ke spoluobčanům, jehož autorem byl Václav Havel.⁵⁵

V této době se Havel stýkal s „oficiálními“ umělci respektovanými režimem a „*budoval si postavení a známosti, na což se různí chartisté dívali úkosem*“.⁵⁶

Během tzv. Palachova týdne, v lednu 1989, byl Havel zatčen a odsouzen k 9 měsícům „*za podněcování a ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele*“.⁵⁷ Po odvolání mu byl trest snížen na 8 měsíců a nakonec byl 17. května, po odpykání poloviny trestu, ale zejm. kvůli petici za jeho propuštění, které se dostalo ohlasu taktéž v zahraničí, a na níž se objevili i oficiální umělci, opravdu propuštěn.

S Jiřím Křižanem a Sašou Vondrou dali dohromady text petice Několik vět.⁵⁸ Toto trio, díky Několika větám a samozřejmě díky osobě Václava Havla, začalo hrát ústřední roli v československé opozici.

V srpnu 1989 založili hudebník Michael Kocáb a textař a novinář Michal Horáček iniciativu MOST. Ta si dala za úkol zprostředkovat kontakt mezi vládnoucí mocí a disentem, konkrétně mezi premiérem Ladislavem Adamcem (skrže jeho tajemníka, na kterého měl Horáček kontakt) s nepsaným vůdcem opozice – Havlem.⁵⁹

Trio Havel, Vondra a Křižan připravovalo větší opoziční demonstraci na 10. prosince, ke dni lidských práv.⁶⁰ Tu už ale zastínily jiné události.

17. listopad trávil Havel na Hrádečku. Do Prahy přijel na druhý den.⁶¹ Stál u zrodu Občanského fóra (OF), které bylo ustaveno v neděli 19. listopadu ve večerních hodinách v Činoherním klubu. Opět se ukázalo, že režii večera má pod kontrolou Havel a lidé kolem něj.⁶² První dojem z Václava Havla v ten večer z pera Michala Horáčka však zní takto: „*Nemluví moc plynule, často klopí oči – to má být ten supernebezpečný opozičník?, říkám si.*“⁶³ To však patřilo k paradoxům Havlovy osobnosti – dokázal vzbudit zájem a respekt i přes nepříteli důrazné vystupování či domněle plachý zjev.

8. prosince byla doplněna definice OF v dokumentu Co jsme.⁶⁴

⁵⁵ Tamtéž, s. 195.

⁵⁶ Tamtéž, s. 206.

⁵⁷ Tamtéž, s. 198.

⁵⁸ Tamtéž, s. 207-208.

⁵⁹ Tamtéž, s. 210.

⁶⁰ Tamtéž, s. 212.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Tamtéž, s. 215.

⁶³ HORÁČEK, Michal. *Jak pukaly ledy*. Praha: Ex libris, 1990. s. 45.

⁶⁴ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. Praha: Prostor, 2009. s. 76.

V reakci na události na Národní třídě ze 17. listopadu se na Václavském náměstí začali spontánně scházet demonstrace. OF se podařilo získat na ně majoritní vliv. Plně je začalo řídit po „obsazení“ budovy Melantrichu, který patřil Československé straně socialistické.⁶⁵

„Havel si podržel konečné slovo v dramaturgii: byl to on, kdo určil, že se s pořádáním „Václaváků“ po týdnu skončí, aby se neokoukaly, kdo přemluvil Karla Kryla, aby společně s Karlem Gottem zazpíval československou hymnu, kdo na Václavské náměstí dovlékl Alexandra Dubčeka a kdo předsedovi vlády Adamcovi na jejich prvním jednání nabídl, jestli by odpoledne nechtěl vystoupit na mítinku Fóra.“⁶⁶

Havel tedy nebyl v čele revoluce jen jakýsi ideový vůdce nebo autorita z minulosti, nýbrž jako plnohodnotná vůdčí osobnost, schopný organizátor a pragmatik.

27. listopadu proběhla generální stávka. Po ní byl prezident Gustav Husák vyzván k abdikaci. V této době začali Havel a jeho okolí pravděpodobně uvažovat o Havlově kandidatuře na Hrad.⁶⁷

Poprvé tuto myšlenku vyslovil v Koordinačním centru, vedoucím orgánu OF, 5. prosince Michael Kocáb.⁶⁸

7. prosince rezignoval premiér Adamec a 10. prosince, symbolicky na Den lidských práv, prezident Husák. Tentýž den oznámil Jiří Bartoška jménem OF kandidaturu Václava Havla.⁶⁹

Potenciálně největším soupeřem v prezidentském klání byl pro Havla jednoznačně Alexandr Dubček. Ve studentském průzkumu v Praze z 6. prosince jednoznačně vedl před Havlem.⁷⁰

Havlův růst popularity zlepšila až Praha přes noc polepená plakáty s jeho podobiznou.⁷¹ Přeskupení preferencí v Havlův prospěch však dovršila mediální propagace, včetně televizních vstupů a mítinky po republice.⁷²

Alexandr Dubček a Václav Havel spolu několikrát jednali. Nakonec se Havlovi podařilo Dubčeka přesvědčit, aby svou kandidaturu stáhl. Za to mu přislíbil místo předsedy Federálního shromáždění, tedy druhého nejvyššího ústavního činitele a pravděpodobně také, že mu prezidentský post po půl roce uvolní, k čemuž už poté nedošlo.⁷³

⁶⁵ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. s. 218.

⁶⁶ Tamtéž, s. 220.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž, s. 222.

⁶⁹ Tamtéž, s. 223.

⁷⁰ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. s. 200.

⁷¹ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. s. 224.

⁷² KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. Praha: Paseka, 2014. s. 9-10.

⁷³ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. s. 233-238.

Další hrozbou v boji o post prezidenta byl Ladislav Adamec, kterého spolu s přímou volbou prezidenta prosazovala Komunistická strana Československa. Dospěla totiž k názoru, že v případě přímé volby by Havel, mimo Prahu téměř neznámý, pravděpodobně prohrál.⁷⁴

10. prosince jmenoval, ještě před svou abdikací, Husák tzv. vládu národního porozumění, v čele s komunistou Mariánem Čalfou. Čalfa byl mužem, který de facto zajistil Havlovo zvolení.

Čalfa nabídl Havlovi setkání, kterému se on nejprve vzpíral, nicméně Petr Pithart ho přesvědčil, aby pozvání přijal.⁷⁵ Nevíme přesně, co si Havel s Čalfou řekli, ale výstup z jejich jednání je zhruba takový, že Čalfa přesvědčí poslance, aby volili Havla, a Havel za to ponechá Čalfu ve funkci premiéra. Na čem dalším důležitém se dohodli (a zda vůbec), můžeme jen spekulovat.⁷⁶

Když Václava Havla 29. prosince 1989 zvolili ve Vladislavském sále Pražského hradu všichni přítomní poslanci prezidentem Československa, nikdo ještě netušil, že to bude poslední prezident tohoto státu.

⁷⁴ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. s. 213.

⁷⁵ Tamtéž, s. 230.

⁷⁶ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. s. 226-230.

2. Názory Václava Havla na řešení česko-slovenského vztahu

2.1 Historické pozadí česko-slovenské otázky a Havlův postoj

Národnostní otázka Československé republiky, resp. problém v linii Češi – Slováci, se táhne historií Československa od jeho vzniku. Slovenská autonomie, nebyla v průběhu tzv. první republiky realizována. Stalo se tak až na třetí pokus, po dvou neúspěšných návrzích předložených slovenskou politickou reprezentací. Tato autonomie byla ovšem vyhlášena již ve stínu Mnichovské dohody, ztráty svobody a příští války. Pod patronátem nacistického Německa poté vznikla deklarativně samostatná Slovenská republika, byla však pouhým satelitem Třetí říše. Slováci si ale ověřili a vyzkoušeli, že v mnohých vnitřních záležitostech si svůj stát dovedou spravovat sami a skutečně v mnoha směrech k tomu měli prostor. S blížícím se koncem války se skrze Slovenské národní povstání (SNP) před světem formálně přihlásili ke státům protifašistické koalice, a de facto se tím vyslovili pro obnovení Československa. V Košickém programu se na rozdíl od Ústavy první Československé republiky, nehovoří o jednom československém národě, ale o státě dvou rovnoprávných národů, Čechů a Slováků. Slovákům byl přiznán zákonodárný sbor – Slovenská národní rada (SNR), existující již od SNP a vláda – Sbor pověřenců. Při ustavování tzv. lidové demokracie však byly opět snahy Slováků pohřbeny, a to třemi pražskými dohodami ve prospěch pražského centra. V roce 1960 byla přijata nová tzv. socialistická ústava, kterou Sbor pověřenců zanikl, a jeho pravomoci převzala SNR. Federalizace, která byla schválena roku 1968, narážela na podmínky centrálního a totalitního řízení státu, v nichž nemohla být funkční a tak byla de facto pouze formální. Po krátkém revolučním období konce roku 1989 a uvolnění ve společnosti tak slovenská otázka znovu vyvstala. Bylo na politické reprezentaci, a tedy i na Václavu Havlovi, aby hledali adekvátní a přijatelné řešení.⁷⁷

Předně je třeba říci, že Václav Havel se po celé období svých prvních dvou mandátů snažil Československo v nějaké formě zachovat – pochopitelně, byl jeho prezidentem. Všemi jeho vyjádřeními nad touto problematikou se jako červená nit táhne jednoznačný názor – Havel je pro zachování federace tj. fungujícího společného státu. Můžeme se o tom přesvědčit v souhrnné politické knížce, jakémsi Havlově programu – Letním přemítání, ačkoliv on sám ji

⁷⁷ KOVÁČ, Dušan. Slováci – Češi – dejiny. Bratislava: Academic Electronic Press, 1997.

jako svůj politický program neprezentoval: „*I zde musím říci jasné slovo: jsem jednoznačně pro federaci a považoval bych její eventuální rozpad za velké neštěstí pro všechny československé občany.*“⁷⁸

Vyjádření v obdobném duchu nalezneme v projevu k výročí vzniku republiky z 28. října 1990, v němž se Havel skrze výročí samozřejmě zaobírá soudobou situací: „*Dvacátého osmého října 1990 se nad tímto státem vznáší otázka, zda umírá, anebo zda jeho život získává druhý dech. Věřím, že získává druhý dech. Věřím, že ve zkoušce, kterou prochází naše státnost obstojíme.*“⁷⁹

Stejně neúnavně jako Havel brojí pro federaci, ve svých vyjádřeních, od rozhovorů přes projevy, varuje před možným rozdělením státu a jeho důsledky. Upozorňuje na to, že Československo je mezinárodně uznáváno od r. 1918, a že rozdělení státu by vedlo k nutnosti budování nové pozice nástupnických zemí v mezinárodním společenství. S tím by byla spojená, alespoň počáteční nedůvěryhodnost těchto nově vzniklých států v politické, ekonomické i bezpečnostní oblasti. Dle Havla by došlo k ztížení cesty obou států ke kýžené evropské integraci. Vyjádřil i obavy ze zhoršení vztahů mezi oběma národy, sociálního neklidu a ztráty, po pádu komunismu vydobyté, prestiže Československa.⁸⁰

V projevu k Federálnímu shromáždění (FS) z 10. prosince 1990 predikuje budoucí reakce na případné rozdělení společného státu: „*Odvažuji se tvrdit, že by nás budoucí generace proklely a že by nás světové společenství prohlásilo za blázný.*“⁸¹

Havel byl sice velkým zastáncem federace, nikoliv však natolik, aby měl zastřený realistický úsudek. Uznával, že pokud by se nenašla shoda, je pokojné rozdělení lepší než umělé udržování nefunkčního státu. Přestože neviděl jako pravděpodobné, že by k takové situaci vůbec došlo, odmítl zásah ozbrojených složek ve prospěch společného státu: „*Nedomnívám se, že Československu hrozí pouliční nepokoje a srážky. Prohlašuji však, že i kdyby nás něco takového potkalo, nedovolím, aby pořádek zjednávala armáda.*“⁸²

Můžeme tedy konstatovat, že se Václav Havel snažil všemožně podporovat společný stát. Během první poloviny roku 1990 pochopil, jak složitý problém má před sebou. Sám se však během této doby dopustil několika kroků, které situaci okolo soužití Čechů a Slováků v jednom státě rozvířili.

⁷⁸ HAVEL, Václav. *Letní přemítání*. Praha: Odeon, 1991. s. 22.

⁷⁹ HAVEL, Václav. *Vážení občané: projevy červenec 1990 - červenec 1992*. Praha: Lidové noviny, 1992. s. 39-42.

⁸⁰ HAVEL, Václav. *Letní přemítání*. s. 23-24.

⁸¹ HAVEL, Václav. *Vážení občané: projevy červenec 1990 - červenec 1992*. s. 56.

⁸² Tamtéž, s. 68.

2.2 Přeslapy a nepochopení

V počátcích svého prezidentského mandátu Havel slovenský problém plně nevnímal a neuměl ho adekvátně uchopit. Ke zlepšení došlo do konce roku 1990. Následujícího roku začal dokonce v Bratislavě budovat pobočku Kanceláře prezidenta republiky, odkud i úřadoval. V tomto období věnoval česko-slovenskému problému mnoho energie, dokonce více, než všem jiným tématům.⁸³

Z dnešního pohledu vidíme jako jeho počáteční chybu již první zahraniční cestu v prezidentské funkci, která mířila do Německa, a nikoliv na Slovensko, do Bratislavy. Havel později vzpomínal, že se mu zdálo důležitější jet do Německa a začít upevňovat mezinárodní postavení naší země. Na Slovensku byl navíc na mnoha místech nedávno před svým zvolením. A Slovensko nevnímal jako zahraničí.⁸⁴

Argument návštěvy Slovenska před vlastním zvolením, příliš neobstojí, protože ho Havel navštívil v rámci kampaně a nikoliv jako prezident – to má zcela jinou váhu. Vztahy s Německem byly jistě neméně důležité, stejně jako budování nového jména a pozice pro Československo v zahraničí, ale to jak citlivě vnímají Slováci, že „se jim vládne z Prahy“ mohl tušit. Jistě by gesto navštívení Bratislavy bylo většinou slovenskou veřejností vnímáno pozitivně.

Další roznětkou česko-slovenských rozporů bylo jednání FS 23. ledna 1990, které se zabíralo zákonem o rekonstrukci zákonodárných sborů. Havel sám na něm nevědomky odstartoval tzv. pomlčkovou válku. Do FS nečekaně přišel a navrhl zde přejmenování státu, armády a nový státní znak. Z názvu státu se mělo vypustit „socialistická“ a mělo zůstat pouze Československá republika, obdobně z názvu armády se mělo vypustit „lidová“. Znak nedodržel heraldická pravidla související s významem a rolí jednotlivých částí státu. To vše se dotklo Slováků. Havel tím otevřel na Slovensku citlivou otázku podoby státního znaku. V Havlově návrhu byla Morava postavena na roveň Slovensku, což bylo pro Slováky nepřijatelné. Navíc znak nemohl být FS přijat, dokud nedojde k přijetí znaků obou republik národními radami. Co se týče otázky názvu státu, místo „Československo“ bylo požadováno Česko – Slovensko, tedy podoba užívaná v krátkém období po vzniku republiky.⁸⁵

⁸³ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990–2003*. s. 115.

⁸⁴ HAVEL, Václav. *Prosím stručně: rozhovor s Karlem Hvižd'alou, poznámky, dokumenty*. Praha: Gallery, 2006. s. 72.

⁸⁵ RYCHLÍK, Jan. *Rozpad Československa: Česko-slovenské vztahy 1989–1992*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2002. s. 111–113.

Havel nakonec po konzultacích svůj návrh pozměnil na Republika česko-slovenská a čtvrcený znak s českým lvem v prvním a čtvrtém poli, dvojitým křížem na trojvrší ve druhém a třetím poli a moravskou orlicí uprostřed. Havel čekal již bezproblémové schválení. Nicméně ani tento návrh nebyl přijat kladně. 29. března 1990 byl parlamentem schválen dvojjazyčný název Československá federativní republika / Česko-slovenská federatívna republika. Tento návrh, kdy v češtině se psalo přídavné jméno československý dohromady a ve slovenštině se spojovníkem, nebyl kladně přijat slovenskou veřejností. Po dalších debatách a jednáních nakonec 23. dubna parlament přijal ústavní zákon č. 101/1990 Sb. V něm byl název státu stanoven na Česká a Slovenská Federativní/Federatívna Republika (ČSFR), který poté platil až do zániku Československa. Znak byl přijat čtvrcený, s českým lvem a slovenským dvojitým křížem a jednou důležitou úpravou – bez moravské orlice uprostřed⁸⁶

Václav Havel se svými dvěma zamítnutými návrhy z tzv. pomlčkové války nevyšel jako vítěz. Ocenil ale, že došlo ke konsenzu a existoval reálný výhled, že se znak nebude měnit každé dva roky, což by nepůsobilo dobře.⁸⁷

2.3 Autentická federace

Jak vnímal Václav Havel federaci? Svého času použil pojem „autentická federace“: „*Říkáme, že budujeme autentickou federaci.*“⁸⁸ Co pod tímto termínem rozuměl?

Václav Havel upozorňuje, že samotný pojem „federace“ nebudil příliš důvěry v české společnosti, jelikož Češi s ním spojovali ustupování slovenským požadavkům. Nebudil však důvěru ani ve východní části společného státu, kde v něm naopak viděli jenom jiný název pro český centralismus.⁸⁹

Havlova definice autentické federace: „*Mám tím na mysli federaci, kterou republiky nechápou jako cosi cizího a nepřátelského, co je omezuje a spoutává v jejich rozletu, jako nutné (případně zbytečné) zlo, jako něco, co se vznáší nad republikami jen proto, aby to omezovalo jejich suverenitu. Taková federace – totiž federace jako utlačovatel a četník – by vskutku žádný smysl neměla. Demokratickou federaci chápou právě opačně: jako výraz společné vůle a svobodného rozhodnutí, jako společné dílo a společný úkol, jako výtvor, který*

⁸⁶ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1990*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2013. s. 33-34.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ HAVEL, Václav. *Vážení občané: projevy červenec 1990 - červenec 1992*. s. 61.

⁸⁹ HAVEL, Václav. *Letní přemítání*. s. 28-30.

je tu proto, aby republikám pomáhal, jejich suverenitu a jejich možnosti posiloval, jako spojení existující proto, že je výhodné pro oba jeho členy“⁹⁰

Je třeba zdůraznit rozdílné vnímání pojmu společného státu. Česká společnost rozuměla společným státem stát jeden, Slováci spíš spolek států – soustátí. Toto rozdílné vnímání znesnadňovalo už předem v mnoha případech shodu.⁹¹

Někde v těchto sémantických nuancích možná snahy Václava Havla vysvětlovat, snažit se apelovat na zdravý rozum, na občanskou a historickou odpovědnost částečně selhávaly.

Zároveň pojem „autentická federace“ nebyl totožný s pojmem „jiné federace“ či „federace budované zdola“, jak ji viděla část slovenské veřejnosti a politické reprezentace, která žádala právě onu federaci: „.....jinou“, „budovanou zdola“, „neunitární“ apod., aniž chápala, že minimálně část těchto požadavků znamená objektivně rozdělení Československa na dva státy.“⁹²

2.4 Federální ústava

Se vztahem české a slovenské části státu úzce souvisí problém federální ústavy a předestřená možnost vzájemné smlouvy obou republik, na jejímž základě by bylo také možno uspořádat vztahy. V tomto ohledu měl Havel jasno: „Jako stoupenec federace si nemyslím, že náš společný stát může být založen pouze na smlouvě dvou republik; skutečnou federaci může zakládat jedině řádná federální ústava.“⁹³ Dále však připouští možnost, že by federální ústavě mohla předcházet smlouva, ve které by se obě strany dohodly na zásadách fungování společného státu, a z těchto zásad obsažených ve smlouvě, by vzešla federální ústava. Tato smlouva by však nemohla být mezinárodní smlouvou v právním slova smyslu, jelikož by byla uzavřena mezi národními radami, či politickými reprezentacemi, tedy nikoliv mezi dvěma partnery s mezinárodně právní subjektivitou. Dále Havel zmiňuje referendum, které by mohlo rozhodnout o vlastním konkrétním obsahu smlouvy.⁹⁴

Václav Havel vypracoval vlastní verzi federální ústavy, jejíž předběžná verze byla zveřejněna počátkem roku 1991.⁹⁵ Federální shromáždění mělo být jednokomorové o 200 poslancích. V němž by bylo sice více poslanců z České republiky, ale platil by zákaz majorizace a

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ RYCHLÍK, Jan. *Rozpad Československa: Česko-slovenské vztahy 1990–1992*. s. 91.

⁹² Tamtéž.

⁹³ HAVEL, Václav. *Letní přemítání*. s. 31-32.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Tamtéž, s. 15.

hlasovalo by se tedy odděleně. V článku na blíže nespecifikovaném novinovém ústřížku ze 14. března 1991 se upozorňuje na sporné body Havlovy verze federální ústavy. Např. naprosto novým orgánem měla být podle tohoto návrhu Federální rada tvořena dvěma předsedy národních rad a dvakrát čtrnácti členy z předsednictva každé z národních rad. Kromě možnosti vracení zákonů FS se, podle Havlova návrhu, měla také podílet na volbě prezidenta. Prezidentem se pak mohl stát občan starší 35 let, jehož zvolí třípětinová většina poslanců FS a členů Federální rady zvolených na Slovensku a obdobně třípětinová většina zvolená v české části státu. V případě, že nikdo nedostane požadovanou většinu hlasů ani po opakovaném hlasování, měl být prezident volen v referendu. Dále pak Havlův návrh ústavy např. přiznával prezidentovi rozšířená práva v případě stavu ohrožení státu.⁹⁶

Sám Havel vyzdvihuje nápad zřízení Federální rady, která se mu zdá jako zhmotnění myšlenky federace, jelikož by, skrze ni, byla zesílena účast republik na federálním rozhodování. Zároveň ji připodobňuje k senátu či Spolkové radě a představuje si ji jako jakousi „radu moudrých“. Zároveň vyzdvihuje důležitost úzké vazby mezi Federální radou a prezidentem. Prezident může Federální radě předsedat, schází-li se z jeho podnětu. Dále vyslovil souhlas, aby tento orgán sídlil v Bratislavě. Přestože se Václav Havel nezasazoval za přímou volbu prezidenta, byl pro rozšíření prezidentských kompetencí. V prezidentovi viděl významný integrující prvek federace. Navrhoval, aby prezident v případě pádu vlády mohl jmenovat vládu úřednickou, rozpustit parlament a do doby zvolení nového, vládnout pomocí dekretů.⁹⁷

Jak Havel později vzpomínal, návrh ústavy odevzdal FS, které o něm ovšem nikdy nejednalo: „*Vůbec jsem pak o ní už neslyšel. Myslím, že ji Dubček, tehdy velmi ovlivňovaný Zdeňkem Jičínským, nechal tiše skončit v nějakém parlamentním výboru.*“⁹⁸ Havel nevěřil, že by předložená ústava mohla sama o sobě zachránit společný stát. Domníval se však, že by tehdy debaty o státoprávním uspořádání byly bývaly konkrétnější, kdyby se vedly nad konkrétním textem.⁹⁹

⁹⁶ ?/1991/?, str. ?: *Možná ústava* [online] Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/24092?q=feder%C3%A1ln%C3%AD%20%C3%BAstava>. [cit. 15. 6. 2021]

⁹⁷ HAVEL, Václav. *Letní přemítání*. s. 32-34.

⁹⁸ HAVEL, Václav. *Prosím stručně: rozhovor s Karlem Hvižd'alou, poznámky, dokumenty*. s. 94.

⁹⁹ Tamtéž.

2.5 Volby 1992

Havel ve svém projevu k občanům před červnovými volbami vyzval k zodpovědné volbě a předestřel, že Československo má dvě možnosti budoucího vývoje. Vyzdvihnul cestu spolupráce a přátelského soužití oproti konfrontaci a rozdělování. V projevu je silný akcent mezinárodního přesahu udržení či naopak rozdělení Československa a jednoznačným apely: „*Prosím vás snažně, abyste volili ty, kteří jsou připraveni hledat vskutku spravedlivý způsob soužití našich národů a všech občanů ve společném státě.*“¹⁰⁰ Tento a další Havlovy apely, které zazněly v projevu, byly zaměřeny proti Vladimíru Mečiarovi a jeho Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS). Tyto apely se minuly účinkem a byly velkou částí slovenských voličů považovány za vměšování do vnitřních záležitostí Slovenska.¹⁰¹

Volby byly vyhlášeny na 5-6. června 1992. Favoritem voleb v českých zemích byla Občanská demokratická strana (ODS) Václava Klause. Ta prosazovala buď fungující federaci, nebo rozdělení Československa. Slovenský favorit voleb HZDS měla ve státoprávní oblasti v programu mezinárodněprávní subjektivitu Slovenska a zároveň zachování společného státu, což se v praxi vylučovalo.¹⁰²

Volby dopadly podle očekávání vítězstvím ODS v českých zemích HZDS na Slovensku. V sérii jednání mezi ODS a HZDS se plně ukázala neslučitelnost koncepcí obou politických subjektů, což vyústilo v dohodu mezi ODS a HZDS obsahující konstatování rozdílných představ o tom, jak má vypadat společný stát. Tato devítibodová dohoda nechávala určitou možnost pro zvrácení vývoje směřujícího k rozdělení Československa v podobě závazku rozhodnout o státoprávním uspořádání nejpozději do 30. září, ale zároveň už se v ní hovořilo o potřebě zajištění federální státní správy do 31. prosince 1992.¹⁰³

V projevu po volbách k nově zvolenému FS se Václav Havel vyjádřil v tom smyslu, aby si poslanci uvědomili, že společný stát stále existuje a je nutné, aby dobře fungoval. Vyslovil souhlas, aby došlo, podle dohody ODS a HZDS k rozhodnutí o státní budoucnosti do 30. září. Stav nejistoty nebylo možné prodlužovat donekonečna. Dále se vyslovil pro ústavní, demokratický a civilizovaný způsob případného dělení státu a při této příležitosti připomněl jediný ústavní způsob rozdělení státu tj. referendum. V závěru se vyjádřil, že dokud existuje

¹⁰⁰ HAVEL, Václav. *Vážení občané: projevy červenec 1990 - červenec 1992*. s. 185 -187.

¹⁰¹ RYCHLÍK, Jan. *Rozpad Československa: Česko-slovenské vztahy 1990–1992*. s. 276.

¹⁰² Tamtéž, s. 274.

¹⁰³ Tamtéž, s. 277-285.

federace, bude ji sloužit. Bude-li ale rozhodnuto o jejím konci, je připraven své služby nabídnout tam, kde se něco tvoří a ne bourá.¹⁰⁴

2.6 Abdikace

Havlův prezidentský mandát měl vypršet 5. července 1992. Ve funkci mohl, podle novely ústavního zákona o československé federaci, setrvat ještě 3 měsíce po konci funkčního období, pokud do té doby nebude zvolen prezident nový. 3. července 1992 se konalo první a po jeho neúspěchu i druhé kolo prezidentské volby. V žádném z kol Havel nebyl zvolen slovenskou částí Sněmovny národů a dále už kandidovat nemohl. Přestože byla vyhlášena další kola prezidentských voleb, prezidentem Československa se do jeho zániku již nikdo nestal.¹⁰⁵

Bezprostředním důvodem k abdikaci byla pro Havla Deklarace o svrchovanosti, přijatá dne 17. července 1992 SNR. Deklarace měla sice pouze formu parlamentního usnesení, nikoliv zákona, nicméně de facto znamenala její realizace nutně rozpad Československa. To Václav Havel pochopil.¹⁰⁶ Však před vyhlášením svrchovanosti Národní radou varoval už v projevu před FS v prosinci 1990: „*Takto konfrontační situace by znamenala faktický rozpad dnešního státoprávního uspořádání naší republiky a ve svých důsledcích by byla začátkem rozpadu Československa jako státu.*“¹⁰⁷

Tentýž den, kdy SNR přijala Deklaraci o svrchovanosti, vystoupil Havel v Československé televizi se svým abdikačním projevem. V něm vysvětlil občanům, že abdikuje proto, že nemůže vykonávat svou funkci, tak, jak by si přál a v souladu se svým svědomím. Vzpomenul nedávnou prezidentskou volbu, která ukázala, že ztratil důvěru slovenských politických zástupců. Zdůraznil, že nemůže nést zodpovědnost za vývoj ve státě, na nějž přestává mít vliv. Krátce shrnul, o co se zasazoval během svého působení v úřadě, poděkoval všem, kteří mu důvěřovali, dále svým spolupracovníkům a své ženě Olze. Vyloučil možnost další kandidatury na post prezidenta ČSFR.¹⁰⁸

¹⁰⁴ HAVEL, Václav. *Vážení občané: projevy červenec 1990 - červenec 1992*. s. 189-193.

¹⁰⁵ RYCHLÍK, Jan. *Rozpad Československa: Česko-slovenské vztahy 1990–1992*. s. 287.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 291.

¹⁰⁷ HAVEL, Václav. *Vážení občané: projevy červenec 1990 - červenec 1992*. s. 55.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 198-199.

V Hovorech v Lánech z 19. července 1992 vyjádřil domněnku, že osobně udělal pro existenci společného státu dostatek a diví se svým kritikům, kteří jeho abdikaci odsoudili jako krok bořící společný stát. Ten už za dané situace nebylo dle Havlova mínění možno zachránit.¹⁰⁹

¹⁰⁹ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1992*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2015. s. 228.

3. Postoje Václava Havla k důležitým mezinárodním problémům a k zakotvení Československa v Evropě

3.1 Vztahy s Německem

Zlepšení vztahů s největším sousedem Československa se stalo důležitým symbolem tečky za komunistickou érou. Bylo to právě Německo, které Havel poctil v prezidentské funkci svou první oficiální návštěvou 2. ledna 1990.¹¹⁰ Navštívil jak Spolkovou republiku Německo (SRN), tak Německou demokratickou republiku (NDR). Pro Havlovy státnické návštěvy se Německo dokonce stalo nejčastějším cílem.¹¹¹

Tuto Havlovu návštěvu Německo brzy oplátilo a v březnu do Prahy přijel na státní návštěvu spolkový prezident Richard von Weizsäcker. Havel tehdy zhodnotil jeho návštěvu jako historicky významnou. Její dosah mělo dle Havlova mínění Československo ocenit teprve v budoucnu. Československo vítalo případné znovusjednocení Německa, k čemuž Havel poznamenal, že není třeba se bát jeho hospodářské síly, pokud bude Československo svoji obchodní orientaci diverzifikovat i na další důležité země, jmenovitě zmiňuje: Kanadu, Spojené státy a Japonsko. Havel dokonce uvažuje dále a chápe sjednocení Německa jako impuls k evropské integraci.¹¹²

Přijetí Richarda von Weizsäckera proběhlo na Pražském hradě 15. března, v den výročí okupace, jako určitý symbol pokání. Podobně francouzský prezident Francois Mitterand navštívil Československo v září – zde je třeba hledat souvislost s výročím Mnichovské dohody, kterou ve vzájemných rozhovorech s Havlem Mitterand několikrát zmiňoval.¹¹³ To svědčí nejen o československé snaze zlepšit vztahy se Západem, ale také naopak. V Československu se pro západní státy otevíral nový obchodní prostor a také pomyslná nabídka k zaplnění velmocenského vakua.

V této době se Havel vrací k tématu odsunu a případnému navrácení majetku nebo území sudetským Němcům. Je příznačné, že už tehdy ujišťoval, že se žádné navrácení majetků nechystá, jde pouze o to přiznat si, že odsun byla chyba, a že nelze uplatňovat kolektivní vinu, navíc ještě na národnostním principu. Havel zdůrazňuje, že jde především o to, založit

¹¹⁰ HAVEL, Václav. *Prosím stručně: rozhovor s Karlem Hvižd'alou, poznámky, dokumenty*. s. 79.

¹¹¹ *Havel během 12 let v prezidentské funkci navštívil 59 zemí* [online] Praha: Česká tisková kancelář. 6. 1. 2003. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/havel-behem-12-let-v-prezidentske-funkci-navstivil-59-zemi/20742>. [cit. 15. 5. 2021].

¹¹² HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1990*. s. 22.

¹¹³ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1991*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2014. s. 232-233.

vzájemné vztahy s Německem na vzájemné důvěře a k tomu je potřeba si o minulosti některá fakta přiznat.¹¹⁴ Stejně jako reflektovalo temné stránky své historie Německo, musí to podle Havla udělat Československo.¹¹⁵ Smlouvě se SRN a vůbec vztahům s Němci je během sledovaného období let 1990-1992 věnována velká pozornost v celém mediálním prostoru.

Odsun Němců po druhé světové válce nás podle Havla mentálně připravil na komunismus. A prospěl jeho nástupu i tím, že přidělováním zabaveného německého majetku, si komunisté dokázali vybudovat voličskou základnu. Správnost a legitimita odsunu byla navíc dogmatem po celou dobu vlády komunistů. Kritizované slovo „vyhnání“ uvedené v česko-německé smlouvě místo slova „odsun“, považuje Havel za legitimní a domnívá se, že podstatu věci vystihuje lépe, přičemž je tento termín ve smlouvě uveden v obecném pojetí - o konkrétním vyhnání sudetských Němců z Československa se v ní nehovoří. Navíc Německo uznalo právní kontinuitu Československa od r. 1918, jeho hranice, a výslovně deklarovalo, že nemá žádné územní nároky vůči Československu. Dle Havla jde v případě kritiky této pasáže smlouvy se SRN spíše o pseudoprobém, který je příliš zveličovaný. Uznává, že se do smlouvy s Německem bohužel nepodařilo prosadit formulaci, že Mnichovská dohoda je od samého počátku neplatná. Německo na ní nepřistoupilo, protože by měla právní konsekvence zejm. pro sudetské Němce, jejichž německé občanství by mohlo být problematizováno. V Havlově (na Hovory v Lánech nezvykle obsáhlém) příspěvku, týkajícího se smlouvy se SRN, se objevuje také kritika Václava Klause, který smlouvu též problematizoval. Na tomto místě Havel projevuje své antipatie ke Klausovi a odkazuje ho ze zahraničněpolitického na pole ekonomické, kde se Klausovi prý daří lépe. Benefitem smlouvy se SRN podle Havlova mínění dále byla německá deklarace pomoci při ekonomické transformaci a pomoci při vstupu do Evropského společenství, přičemž Československo Německu nenabízelo nic na oplátku.¹¹⁶ I z těchto důvodů: „*Je tedy pro nás velmi perspektivní a dává velké možnosti – zda je naplníme, to už záleží na nás.*“¹¹⁷

Nicméně, když Bundestag schválil 20. května 1992 smlouvu mezi SRN a Československem, přijal zároveň rezoluci, která považovala majetkové nároky sudetských Němců za otevřené. Podle Havla to není žádnou výzvou k navrácení sudetoněmeckého majetku, spíše formálním konstatováním.¹¹⁸

Po schválení Bundestagem následovalo schválení Spolkovou radou, kde ale byli proti zástupci Bavorska, bezprostředního souseda Československa. Na schválení to vliv nemělo, ale Havel

¹¹⁴ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1991*. s. 210-211.

¹¹⁵ HAVEL, Václav. *Vážení občané: projevy červenec 1990 - červenec 1992*. s. 153.

¹¹⁶ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1992*. s. 54-61.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 61.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 171-172.

se pozastavil nad negativním dopadem, vzhledem k další sousedské spolupráci s Bavorskem.¹¹⁹

V rozhovoru pro BBC je Havel dotazován na prospěšnost německých investic v Československu, na což odpovídá kladně a ohrazuje se proti tomu, když se mluví o německé ekonomické kolonizaci. Dále Havel zdůrazňuje, že podíl zahraničních investic je v Československu necelé jedno procento, přičemž ale přiznává, že osmdesát procent z tohoto čísla jsou investice z Německa. Je to podle něj přirozené, vzhledem k jeho hospodářské síle a dlouhé hranici s Československem a domnívá se, že Německo bude u nás vždy mít největší kapitálovou účast.¹²⁰ Tento předpoklad se ukázal jako správný. Dnes po třiceti letech od Havlova výroku je Německo jedním z největších investorů v naší zemi a zároveň největším obchodním partnerem České republiky (ČR).

Na debatě v Příbrami v květnu 1992 byl Havel dotazován na nacistickou okupaci a odboj proti ní. Tazatel zároveň požadoval, aby se „někdo“ omluvil obětem sudetských Němců a obětem války. V odpovědi na to Havel zmínil, že německá politická reprezentace se v průběhu let několikrát omluvila a uznala vinu Němců, a že u nás v období komunismu byla zejména SRN líčena jako nevyrovnaný následovník nacismu. Dluh Havel cítil vůči hrdinům odboje, kteří byli za komunismu zapomenuti, a ty dle svých slov nyní postupně vyznamenává a oceňuje.¹²¹

3.2 Válka v Perském zálivu

V rámci vybudování nového mezinárodního postavení Československa viděl Havel jako důležité zapojení se do války v Perském zálivu. K tomu opravdu došlo, a od Štědrého dne 1990 působila na severu Saudské Arábie protichemická jednotka československé armády. O tři měsíce později, pak začalo v zemi působit dalších 37 mužů, hlavně výsadkářů.¹²² Boj proti Saddámu Husajnovi byl podle Havla jediné správné řešení. Oceňuje, že se Československo na této misi podílí. Dle Havla, díky tomu výrazně stoupla prestiž Československa, a to i v arabském světě. Také zmiňuje historickou paralelu s politikou appeasementu a vzestupu Hitlera, přičemž zdůrazňuje, že zlu je nutno čelit.¹²³ Na jiném místě

¹¹⁹ Tamtéž, s. 210.

¹²⁰ Tamtéž, s. 76-77.

¹²¹ Tamtéž, s. 156-157.

¹²² Tamtéž, s. 257.

¹²³ Tamtéž, s. 17.

opět opakuje, že v případě boje se zlem jde o princip. A znovu pak, že účast Československa je velmi důležitá.¹²⁴ Havel v účasti na válce po boku západních států viděl zásadní „změnu paradigmatu“ československé zahraniční politiky.¹²⁵

V souvislosti s tímto problémem se objevuje otázka prodeje zbraní diktátorským režimům podobným tomu v Iráku a Havel vzpomíná, že již v minulosti Západ za prodej zbraní některým státům, kritizoval. Zároveň se v těchto případech staví za regulaci zbrojního obchodu státem.¹²⁶

Po skončení války Havel nezastíral ani obchodní a hospodářské výhody, které vítězství státům koalice přineslo: „*Ted' nastane éra nového budování toho, co bylo v Saudské Arábii, v Kuvajtu a v Izraeli rozbito, éra, která pro nás může být velice výhodná, protože jsme schopni dodávat různé investiční celky, a naopak tyto země mohou dodávat surovinu pro nás velevýznamnou, to jest ropu.*“¹²⁷ Po ukončení konfliktu s Havlem telefonicky hovořil prezident Spojených států George Bush st., přičemž ho informoval o aktuální situaci na Blízkém východě a kondoloval ke smrti jednoho českého vojáka, již si mise vyžádala.¹²⁸

3.3 Visegrád

Havel inicioval schůzku zástupců Československa, Maďarska a Polska v Bratislavě, která se uskutečnila 9. dubna 1990. Zde Havel předložil deset otázek k zamyšlení, včetně společného postupu při integraci do evropských struktur. Dále v oblasti spolupráce v ekologické, hospodářské a bezpečnostní politice.¹²⁹ K dalšímu setkání došlo o rok později. Havel zdůrazňoval, že všechny tři země mají dost společných problémů, zájmů a cílů, a že by proto bylo dobré svůj postup při „cestě do Evropy“ koordinovat.¹³⁰ Na jiném místě uvádí: „*Při našem včleňování do existujících i nově vznikajících evropských struktur chceme svůj postoj všestranně koordinovat především s Polskem a Maďarskem, těmito našimi nejbližšími sousedy.*“¹³¹

¹²⁴ Tamtéž, s. 22.

¹²⁵ KAISER, Daniel. *Prezident Václav Havel 1989-2003*. s. 69.

¹²⁶ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1992*. s. 18.

¹²⁷ Tamtéž, s. 65.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1990*. s. 63.

¹³⁰ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1991*. s. 43.

¹³¹ HAVEL, Václav. *Vážení občané: projevy červenec 1990 - červenec 1992*. s. 63.

Havel schůzku ve Visegrádě následně okomentoval, přičemž přednesl, že zúčastněné země nechtějí tuto skupinu institucionalizovat, nýbrž se dohodli na pravidelném setkávání, vzniku pracovních skupin k aktuálním problémům apod. Dále bylo dohodnuto brzké uzavření bilaterálních smluv, od kterých si Havel sliboval i klauzule o bezpečnosti a případné vzájemné pomoci při ohrožení. Všechny tři země nicméně podle Havlových slov nechtějí jít za tento rámec, naopak má být tato jejich spolupráce odrazovým můstkem k integraci do jednotné Evropy. Polsko, Maďarsko a Československo se dále shodli se na dobrých vztazích se Severoatlantickou aliancí (NATO) a na nutnosti rozpuštění Varšavské smlouvy a Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP).¹³²

V červenci 1992 Havel připravoval půdu pro situaci, která nastane po rozdělení Československa na mezinárodním poli a při té příležitosti hovořil s maďarským premiérem Antalem a s polským prezidentem Wałęsą o tom, že pokud dojde k rozdělení státu, na visegrádskou trojku by to nemělo mít vliv, jen by se případně z trojky změnila na čtyřku. Walesa v tomto rozhovoru s Havlem projevil obavy z rozdělení a doporučil Havlovi bojovat co nejdéle za společný stát.¹³³ Visegrádská iniciativa Václava Havla byla úspěšná a přežívá dodnes v častém společném postupu čtyř zemí v rámci Evropské unie (EU) i dnes, ve třetí dekádě 21. století, přestože ne vždy zcela v intencích Havlových původních myšlenek.

3.4 Další záležitosti evropské integrace a obrany

V době konfliktu v Perském zálivu bylo Československo stále formální součástí Varšavské smlouvy. V té době se už ale připravovalo její rozpuštění. Na počátku roku 1991 ještě Havel neměl jasný názor na vstup do NATO a nebylo to, dle jeho slov, na pořadu dne. Záruky bezpečnosti Československa viděl tehdy Havel spíše v systému bilaterálních smluv a v blíže neurčené užší formě spolupráce s NATO. Severoatlantický pakt byl pro něj dlouhotrvajícím, demokratickým a stabilním společenstvím. Hovořit však v tehdejší době o vstupu bylo podle Havla předčasné. V této době panovala navíc ve vedení NATO neochota přijímat státy z bývalé sovětské sféry vlivu. Navíc bylo vstupu nutno přizpůsobit armádu – její výzbroj, technologie, strukturu apod.¹³⁴ To všechno Havel vnímal a uvědomoval si, že

¹³² HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1991*. s. 46-47.

¹³³ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1992*. s. 221.

¹³⁴ Tamtéž, s. 66-67.

případný samotný vstup do NATO je záležitostí teprve několika příštích let, byť o něj postupně usiloval de facto již nyní. V Letním přemítání k usilování o vstup do Severoatlantické aliance poznamenává: „*Není to ale tak jednoduché, jak si lidé myslí. NATO totiž není spolek filatelistů nebo holubářů, kam někdo prostě pošle přihlášku a kde ho pak přijmou.*“¹³⁵ A dále pak: „*Pokud jde o NATO, měli jsme jedinou možnost: navázat s ním spoluprací a vzájemné vztahy krok za krokem prohlubovat. To samozřejmě děláme a dělat budeme.*“¹³⁶

Představy o mezinárodní bezpečnosti u Havla jasně mířily k jednotné Evropě a transatlantickým vazbám. Válka v Perském zálivu podle něj ukázala jisté opodstatnění pobytu amerických jednotek v Evropě a domnívá se, že Evropa by měla mít nadále se Spojenými státy (USA) a Kanadou bezpečnostní vazbu.¹³⁷

Havlova vize evropské integrace se zároveň opírala o KBSE (Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě), která zahrnovala všechny evropské státy, USA, Kanadu i Svaz sovětských socialistických republik (SSSR). Československo se v ní angažovalo a do Prahy bylo dokonce umístěno sídlo sekretariátu KBSE. Havel se domníval, že tzv. helsinský proces by v budoucnu mohl vést k integraci nejen na bezpečnostní, ale i na politické bázi a napomoci tak integraci Evropy.¹³⁸ Havel nespolehal na jedinou platformu pro „vstup do Evropy“ a přestože vize sjednocení skrze KBSE neuspěla, bral v potaz jakýkoliv seriózní projekt potenciálně vedoucí k integraci Evropy a snažil se udělat Československu co nejširší mezinárodněpolitický prostor k manévrování.

Jednotná Evropa v Havlově pojetí znamenala v praxi orientaci na západní Evropu. Tam byly podle něj stabilizované demokratické státy s tržní ekonomikou a sociálním zajištěním a to bylo správné prostředí pro jednotící se Evropu – totiž rozšiřování tohoto, již vytvořeného, fungujícího a prosperujícího prostoru. Proti tomu stála nechuť SSSR vzdát se bývalé velmocenské sféry vlivu a to zejm. Československa, Polska a Maďarska.¹³⁹

Dalším důležitým mezníkem v odpoutávání Československa od Východu byl bezpochyby odchod sovětských vojsk, který Havel samozřejmě podporoval a vítal. Poslední sovětský voják odešel z Československa 27. června 1991. Ve stejné době došlo ke zrušení RVHP a Varšavské smlouvy: „*Ve všech těchto věcech, jako je likvidace RVHP a Varšavského paktu, hrálo Československo velmi iniciativní roli.*“¹⁴⁰ Havel tyto události vnímal jako přelomové,

¹³⁵ HAVEL, Václav. *Letní přemítání*. s. 68.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Tamtéž, s. 69.

¹³⁸ Tamtéž, s. 70.

¹³⁹ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1991*. s. 216.

¹⁴⁰ Tamtéž.

jelikož se Československo přímo podílelo na zrušení bipolárního světa, což mělo dosah nejen v Evropě, ale také z globálního hlediska. Skončila tím éra satelitního postavení Československa a dalších zemí. Zároveň Havel zhodnotil jako pozitivní skutečnost, že Československo nevystoupilo z Varšavské smlouvy jednostranně, nýbrž že Varšavský pakt byl zrušen jako celek za československého přispění.¹⁴¹ To jistě mělo svůj symbolický smysl, že se obávaná vojenská organizace rozpustila oficiálně sama, skrze své členy a nikoliv cizím přispěním nebo např. jednostranným vystoupením některých členů.

3.5 Válka v Jugoslávii

Havel přiznává právo na vlastní stát Chorvatům i Slovincům, ale zdůrazňuje, že Jugoslávie je mezinárodně uznávaným státem, a že její de facto již probíhající rozpad, znamená a do budoucna bude znamenat mnohé problémy. Zároveň mluví o destabilizaci regionu i celé Evropy a možném náhledu na všechny postkomunistické státy jako nedůvěryhodné, což by mohlo ohrožovat integrační proces. V praxi pak existovalo riziko ochabnutí důvěry Západu a jeho investic v těchto zemích.¹⁴² Dění v Jugoslávii, stejně jako nestabilní situace v SSSR a srpnový puč, byly pak podle Havla výzvou, aby Československo přispělo ke stabilitě středoevropského regionu, a opět v této souvislosti vyzdvihuje prohlubování spolupráce s Polskem a Maďarskem.¹⁴³ 10. listopadu byl vývojem v Jugoslávii Havel už znatelně rozčarován: „Čím dál víc jsem zneklidněn situací v Jugoslávii a pokračujícími masakry: zdá se mi, že nebude-li něco energického podniknuto, tak tento konflikt vůbec nemusí zůstat lokální.“¹⁴⁴

Československo mělo z Havlova pohledu blízký vztah zejm. ke Slovinsku. Havel vzpomíná společnou existenci v rámci Rakouska-Uherska a příbuznost jazyků.¹⁴⁵ Nicméně tato prohlášení sledují hlavně tehdejší politickou linii. „Slovinsko je země kulturní, vyspělá, a naše sympatie jsou samozřejmě na jeho straně.“¹⁴⁶ Na návštěvě u Havla byl také v listopadu 1991 slovinský premiér Milan Kučan. Havel ho ujistil, že v případě nezdaru Haagské konference,

¹⁴¹ Tamtéž, s. 216 -217.

¹⁴² Tamtéž, s. 212-213.

¹⁴³ Tamtéž, s. 226.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 306.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 214.

¹⁴⁶ Tamtéž.

bude Československo mezi prvními, kteří uznají slovinský stát: „*Zdá se mi, že uznání Slovinska je jenom otázkou času.*“¹⁴⁷ Spolu s Kučanem Václav Havel podepsal deklaraci o Dubrovníku. Havel sám ji považoval za důležitou a postěžoval si, že přestože všechny důležité noviny v zemi dostaly její text, nebyla otisknuta. Deklarace podporuje případné vyslání mírových sborů Organizace spojených národů (OSN) a to nejprve do oblasti Dubrovníku, což by mělo být nejsnazší, vzhledem k vojenské situaci v Jugoslávii.¹⁴⁸

Ke konci roku 1991 se již schylovalo k uznání Slovinska a Chorvatska a Havel se hlásil ke společnému stanovisku evropských států. Ukázalo se, dle něj, že uznání těchto republik je vedle vyslání jednotek OSN jednou z možností jak ukončit tuto válku.¹⁴⁹

Na otázku co si myslí o zvěrstvech páchaných Slobodanem Miloševićem Havel odpověděl: „*Mám na jazyku jedno označení, které ale raději neřeknu. Řeknu pouze: takto se chová komunista, který se proměnil v nacionalistu.*“¹⁵⁰

3.6 Vodní dílo Gabčíkovo-Nagymaros

Stavba tohoto velkolepého projektu byla na maďarské straně v Nagymárosi zastavena již na jaře 1989. Na slovenské straně tedy padl návrh odvést vodu z Dunaje na slovenské území a vybudovat přehradu tam. Proti tomu Maďarsko protestovalo a 7. května 1992 smlouvu z roku 1977 jednostranně vypovědělo. Spor se vyhrotil a jeho arbitrem se mělo stát Evropské společenství (ES) a soudní dvůr v Haagu. Do jeho rozhodnutí se měly obě strany zdržet nevratných kroků. Tento závazek maďarská strana a československá Federální vláda přijaly. K přerušení prací na Slovensku však nedošlo – slovenská vláda Jana Čarnogurského, stejně jako poté vláda Vladimíra Mečiara, byly rozhodnuty přehradu dokončit bez ohledu na názory Maďarska, Federální vlády či ES, a také tak učinily.¹⁵¹

Havel se ke Gabčíkovu vyjádřil na své cestě po jižním Slovensku. V tomto vyjádření v souvislostech zmiňuje historické pozadí a fakt, že především na Slovensku byl projekt vnímán kladně, jelikož je velmi rozsáhlý a velkorysý, což imponuje slovenské cti a hrdosti,

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 321-322.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 322.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 338-339.

¹⁵⁰ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1992*. s. 177.

¹⁵¹ RYCHLÍK, Jan. *Rozpad Československa: Česko-slovenské vztahy 1989–1992*. s. 308-309.

kdežto naopak v Maďarsku se celá komunistická opozice formovala na nesouhlasu s celým projektem a Gabčíkovo se stalo symbolem megalomanství a odporu proti režimu.¹⁵²

Svůj pohled na Gabčíkovo dále Havel vyjádřil v odpovědi pro maďarskou televizi následovně: „Odpověděl jsem, že jsem se v této věci nezměnil, nestal jsem se žádným milovníkem té stavby, ale pochopil jsem, že ta stavba stojí a jsou do ní investované ohromné miliardy.“¹⁵³

3.7 Problematika zbrojního průmyslu a vývozu zbraní

Dalším kontroverzním tématem byl vývoz zbraní, konkrétně 250 tanků do Sýrie: „Z té dodávky našich tanků do Sýrie žádnou zvláštní radost nemám – byli jsme ubezpečeni, že je poslední.“¹⁵⁴ Dle Havla by Československo poškozovalo, kdyby i nadále vyváželo těžkou bojovou techniku, hlavně do zemí v neklidných regionech nebo podporujících terorismus apod. Ohrožovalo by to obraz Československa ve světě. Celý problém vývozu zbraní má ovšem další souvislost hospodářskou, jelikož na tuto politiku doplácely zbrojovky zejm. na Slovensku – konkrétně tanky do Sýrie dodala zbrojovka v Martině.¹⁵⁵

Vody znovu rozvířil článek v týdeníku Respekt, který hovořil o tom, že dodávky zbraní nadále pokračují. Havel nechal přezkoumat veškeré informace a došel k závěru, že bez souhlasu státu nebyly žádné zbraně vyvezeny. Opakovaně se vyjadřuje v tom smyslu, že nelze vyvážet zbraně do zemí ve válce či zemí podporujících terorismus, protože chce budovat mírumilovný stát přispívající k odzbrojovacím procesům.¹⁵⁶ „Tuto politiku nemůžeme opustit, to by pro nás bylo sebevražedné.“¹⁵⁷

V rozhovoru pro BBC, kde se táží přímo posluchači, se jistý Paul Robinson Havla dotazoval, zda Československo vyváží zbraně do Barmy. Na to Havel odpověděl, že do Barmy sice žádné zbraně nevyvážíme, nicméně vývoz zbraní do neklidných regionů jako takový je obecným problémem. Předkládá vysvětlení, nutné pro množství Západních posluchačů, totiž že v dobách komunismu byl v Československu masivní zbrojní průmysl a zbraně byly vyváženy do různých „podezřelých“ zemí, ale že nyní, po politických změnách,

¹⁵² HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1992*. s. 166-167.

¹⁵³ Tamtéž, s. 167.

¹⁵⁴ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1992*. s. 36.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 36-37.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 46-47.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 47.

Československo s těmito dodávkami skončí a započne konverze zbrojního průmyslu.¹⁵⁸ Spolu s Havlem byl důrazným odpůrcem vývozu zbraní také ministr zahraničí Jiří Dienstbier.¹⁵⁹

Konverze zbrojního průmyslu se ukázala jako nutná ještě před listopadem 1989, kdy na konci osmdesátých let výrazně poklesly objednávky na tyto produkty, nicméně tehdejší Adamcova vláda se rozhodla vyrábět do zásoby. Bála se případných sociálních dopadů, pokud by byla výroba zastavena. Problém konverze zbrojního průmyslu a vývozu zbraní neměl jen mezinárodní, ale i vnitropolitický přesah – konverze byla prezentována jako protislovenská. Bylo to totiž právě Slovensko, kde se nacházela většina těžkého zbrojařského průmyslu.¹⁶⁰ Podle Havla stát nemohl vymýšlet každému jednotlivému podniku nové výrobní programy či zajišťovat zahraniční partnery, technologie nebo trhy. Mohl ale: „...hledat způsoby, jak podniky ke konverzi ekonomiky přimět a jak jim je usnadnit.“¹⁶¹

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 68-69.

¹⁵⁹ RYCHLÍK, Jan. *Rozpad Československa: Česko-slovenské vztahy 1989–1992*. s. 251.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 251-252.

¹⁶¹ HAVEL, Václav. *Letní přemítání*. s. 56.

4. Představy Václava Havla o provedení ekonomické transformace

4.1 Havlova názorová pozice

Sám sebe stavěl Václav Havel do pomyslného středu mezi pravici a levici. Podrobil kritice kult tržní ekonomiky na jedné a marxistickou ideologii na druhé straně. Současně se ale vyznává, že jeho srdce bylo vždy nalevo od středu, přestože věděl, že jediná fungující ekonomika je ta tržní. Jedině taková ekonomika, kde je konkrétní člověk za něco zodpovědný, kde fungují zákony trhu a kde existuje pluralita hospodářských subjektů, je podle Havla přirozená a vede k prosperitě, jelikož přesně odpovídá povaze života, který má také mnoho podob a není možné ho zcela naplánovat.¹⁶²

Dále se dozývá, že o sobě dříve říkal, že se cítí být socialistou, čímž ovšem nemyslel přímou identifikaci s ekonomickou či společenskou teorií tomu odpovídající, jako spíše své mentální ladění či stav ducha. Toto označení přestal používat, jelikož v českém jazykovém kontextu nevyjadřuje nic přesného a spíše ostatní mate.¹⁶³

4.2 Pojem „kapitalismus“

V době revoluce se téměř nemluvalo o obnovení kapitalismus. Sám Havel přiznává, že se tomuto slovu záměrně vyhýbal. Své důvody vysvětluje následovně: „*Důvod proč se tomu slovu vyhýbám, je podobný, jako u slova socialismus: kapitalismus je marxisty rozšířená ideologická kategorie a já nevím, proč bych ji měl od nich přejímat.*“¹⁶⁴ Dále zdůrazňuje, že v době revoluce rozhodně on, ani jeho spolupracovníci nezamlčovali, že chtějí přechod k tržní ekonomice: „*Vždycky jsme ale zdůrazňovali – nejen v době revoluce a před volbami, ale mnozí z nás dávno předtím, že chceme normální tržní ekonomiku.*“¹⁶⁵ Bez odstranění centralizované ekonomiky, která byla podle Havla hlavní příčinou materiální devastace země

¹⁶² HAVEL, Václav. *Letní přemítání*. s. 46-49.

¹⁶³ Tamtéž, s. 45.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 47.

a zároveň důležitým pilířem totalitního systému, by demontáž tohoto systému a obnova demokracie ztráceli naději na úspěch a také svůj smysl.¹⁶⁶

4.3 Ekonomická reforma

Na počátku roku 1990 byl vyvíjen nesmírný tlak na vládu kvůli ekonomické reformě. Havel nabádal k trpělivosti, podle něj byl stále ještě čas harmonogram reformy promyslet. Odvolával se na zdravý rozum a tvrdil, že vydržela-li centralizovaná ekonomika čtyřicet let, vydrží ještě nějaký čas. Upozornil na to, že již byly předloženy tři zákony týkající se ekonomické reformy, a že by snad brzy měly být schváleny. K uskutečnění reformy mělo podle Havla dojít v dvouletém období po volbách, kdy zároveň bude vznikat ústava.¹⁶⁷ Utvořila se podle něj atmosféra netrpělivosti. Šlo však o složitý úkol, který neměl svůj vzor v minulosti, a přitom každý ekonom mohl mít svoji představu o konkrétním provedení reformy, přičemž bylo ještě třeba brát v potaz mezinárodní souvislosti.¹⁶⁸

Hospodářské problémy by podle Havla nastaly v případě rozdělení Československa: „*Naše dvě republiky jsou tak ekonomicky provázané, že nemohou existovat odtržené.*“¹⁶⁹ V této souvislosti je třeba zdůraznit, že ekonomická reforma měla mnohem větší dopad na slovenskou, než na českou část státu. Slovenské podniky byly slabší a uspět v konkurenci s českými pro ně bylo velmi těžké.¹⁷⁰

V roce 1991 se již Havel domníval, že rychlé uskutečnění ekonomické reformy je v zájmu celého státu. Čím polovičatěji by byla ekonomická reforma řešena, tím více obětí by bylo nutné přinést. Základ reformy viděl Havel v privatizaci. V Letním přemítání si stěžuje na efektivitu procesu transformace, očekával, že bude probíhat rychleji. Zmiňuje své naivní představy o urychleném rozkvětu ulic, kdy si představoval, že již v této době (Letní přemítání vzniklo v létě 1991) budou ulice lemovány množstvím soukromých obchůdků a hospod. Nicméně jedním dechem dodává, že se přesto tato viditelná tvář země pozvolna měnit začíná.

171

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1990*. s. 25-26.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 60.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 55.

¹⁷⁰ RYCHLÍK, Jan. *Rozpad Československa: Česko-slovenské vztahy 1989–1992*. s. 250.

¹⁷¹ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1990*. s. 48.

Panovaly obavy ohledně dopadů ekonomické reformy. Havel si přál, aby reformu neprovázela inflace, nezaměstnanost, neopodstatněné pohyby cen apod. Nicméně přiznává, že i tak bude mít reforma tvrdé dopady.¹⁷²

V roce 1991 už měla reforma jasnější tvář. Václav Havel ocenil přijatý vládní scénář ekonomické reformy, který byl schválen FS a vládou 17. září 1990 a následně realizován od 1. ledna 1991.¹⁷³ V této souvislosti oceňuje Václava Klause a jeho přínos při práci na tomto scénáři, aby vzápětí opět upřesnil, že to není pouze Klausova zásluha nebo jeho rozmar. Ekonomickou reformu Havel nahlížel jako nutnou a byla to pro něj jediná alternativa pro Československo.¹⁷⁴ Scénář ekonomické reformy považoval spolu s několika dalšími zákony za důležitý základ, který utváří rámec celé reformy. V novoročním projevu z 1. ledna 1991 pak Havel prohlásil, že tímto dnem vstupuje ekonomická reforma do života.¹⁷⁵

V tomto projevu také odhadoval, že během roku 1991 dojde k ukončení restitucí a malé privatizace. Havel také avizoval start velké privatizace, která měla trvat několik dalších let. 1. ledna 1991 započala také liberalizace cen, jedna z podmínek opravdového tržního prostředí. Havel odhadoval, že v první půli roku s sebou přinese růst cen, který by se měl stabilizovat během poloviny druhé. Dalším důležitým krokem byla konvertibilita měny, nejprve pouze vnitřní. Havel dále občanům sdělil, že je třeba očekávat zvýšení inflace.¹⁷⁶

O rok později v novoročním projevu zhodnotil dosavadní průběh ekonomické transformace. Rok 1990 byl podle Havla rokem liberalizace politické a rok 1991 se stal rokem liberalizace ekonomické. Československo dále úspěšně přestalo liberalizací cen. Havel konstatoval zavedení vnitřní konvertibility koruny, zdárný průběh malé privatizace a započetí velké privatizace. Kladně zhodnotil udržení vyrovnaného rozpočtu či zabránění nekontrolovatelné inflaci. Zmínil i negativní průvodní jevy cesty radikální ekonomické reformy, kterou se Československo vydalo. Mezi ně zařadil např. ztrátu odbytišť, neschopnost obstát v konkurenci, s tím související růst nezaměstnanosti nebo zadluženost podniků a následnou neschopnost splácet úvěry. Havel zdůrazňuje, že většina příčin těchto negativních jevů však nemá základ v reformě, nýbrž v strukturální deformaci ekonomiky v éře socialismu a zhroucení trhu RVHP. S lítostí konstatuje, že klesá výroba, reálné příjmy státního rozpočtu a tím klesá i životní úroveň. Tato klesající tendence měla během roku 1992 dále pokračovat.

¹⁷² Tamtéž, s.62.

¹⁷³ *Stav ekonomiky a její transformace* [online]. Praha: Vláda ČR. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/%21-zprava-vlady-o-stavu-ceske-spolecnosti---oddil-3--3-3--2131/#pozn30>. [cit. 21. 6. 2021]

¹⁷⁴ HAVEL, Václav. *Letní přemítání*. s. 47.

¹⁷⁵ HAVEL, Václav. *Vážení občané: projevy červenec 1990 - červenec 1992*. s. 61.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 62-63.

Tento rok měl být ovšem i rokem dobudování institucí tržní ekonomiky a dotvoření nové moderní daňové soustavy.¹⁷⁷

4.4 Zvýhodnění zaměstnanců v malé privatizaci

V souvislosti s tzv. malou privatizací bylo rozhodnuto, že zaměstnanci privatizovaných podniků budou bez předkupního práva či jiných výhod.¹⁷⁸ Havel nicméně právě předkupní právo nebo nárok na výhodnější úvěr pro dosavadní zaměstnance podniků zprvu prosazoval. Odůvodňoval to obavou, že jinak atraktivní podniky skoupí bývalí komunisté či veksláci, a ty méně atraktivní zůstanou na starost státu. Obával se také možného všeobecného pocitu sociální nespravedlnosti, kterou by mohla privatizace přinést, jestliže by se vlastníky podniků stali právě výše zmíněné skupiny. Srovnává to s traumatem znárodnování živností po Únoru.¹⁷⁹

Nebyl však nakonec ani proti konečnému rozhodnutí, že malá privatizace proběhne bez výhod pro zaměstnance daného podniku. Argumentace obou stran se Havlovi zdála velmi přesvědčivá. Proti výhodám pro zaměstnance podniků stál argument rovnosti příležitostí či argument časté zkorumpovanosti zaměstnanců, nejčastěji vedoucích, v minulém režimu, zejména v potravinářství a pohostinství. Návrh, který bral v potaz výhody pro zaměstnance, byl sice z hlediska tržní ekonomiky nesystémový, ale podle Havla šlo o typický případ situace, kdy je potřeba zvažovat konkrétní aspekty a dopady a ne se pouze ohlížet na teoretické poučky. Sám si přitom podle svých slov dává pozor na dogmatismus či fanatismus, který může být spojen právě s tržní ekonomikou, a na jehož nebezpečí stále upozorňuje.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Tamtéž, s.136-137.

¹⁷⁸ RYCHLÍK, Jan. *Rozpad Československa: Česko-slovenské vztahy 1989–1992*. s. 252.

¹⁷⁹ HAVEL, Václav. *Letní přemítání* s. 50-51.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 50-53.

Závěr

Václav Havel byl, nejen mezi léty 1989–1992, v Československu, v Evropě, i ve světě výraznou a nepřehlédnutelnou osobností. Havel, bývalý disident, uznávaný autor divadelních her a poté prezident země uprostřed Evropy, která nečekaně získala svobodu. Skoro pohádkový příběh vězně komunistického režimu a prezidenta v jedné osobě, oslovil celý svět. Havlova politická vize, byla velice silná zejména v oblastech česko-slovenského uspořádání uvnitř společného státu a mezinárodního zakotvení Československa v Evropě. Ekonomická transformace byla fenoménem doby a Havel ji samozřejmě reflektoval.

Zprvu chabé znalosti o slovenské realitě se Havel snažil doplnit a brzy se stal zapáleným bojovníkem za společný stát. Stát existující od roku 1918, s mezinárodním uznáním, garantovanými hranicemi, prestiží. Rozdělení takového státu Havel připustit nechtěl. Chápal ale, že jediným možným, fungujícím a dlouhodobým řešením státoprávního uspořádání vztahů Čechů a Slováků, může být pravděpodobně jediné federace. Přesto, že Slovákům právo na vlastní stát neupíral, snažil se působit jako integrující síla společného státu. Kromě neustálých apelů na veřejnost, pro úspěch vize fungování společného státu udělal důležitou konkrétní věc – předložil svůj návrh ústavy. Nicméně po volbách 1992 a vítězství ODS v českých zemích a HZDS na Slovensku se Havlova pomyslná úloha prezidenta „udržitele“ zhroutila, když nebyl v červencové prezidentské volbě znovu zvolen a měl pouze dokončit svůj mandát. Začínalo se smrákat i nad Československem. Přijetí Deklarace nezávislosti Slovenskou národní radou 17. července 1992 se stalo pro Havla impulsem k abdikaci. Nechtěl být jen dosluhujícím úředníkem a přihlížet demontáži Československa.

Havel se zasadil o spolupráci Československa, Polska a Maďarska a viděl ve Visegrádské spolupráci odrazový můstek pro začlenění těchto zemí do Evropských společenství, nikoliv jakési svébytné regionální uskupení obrácené pouze k sobě navzájem, fungující vně nově se ustavující jednotné Evropy. Havlovou mylnou představou bylo, že by evropská integrace mohla probíhat na platformě KBSE. Václav Havel byl však otevřen všem procesům vedoucím k jednotné Evropě a evropské integraci – v ní viděl budoucnost Československa a celé Evropy. Jeho souhlasné názory na účast ve válkách po boku Západních spojenců či na omezení vývozu zbraní jsou poměrně známé. Budily vášně už tehdy a budí je dodnes.

Havel byl zastáncem radikální koncepce ekonomické reformy. Tržní hospodářství vnímal jako nedílnou součást demokratického uspořádání a prosperujícího státu. Přestože se částečně obával dopadů této radikální ekonomické reformy, věřil, že převáží pozitiva.

Václav Havel v letech 1990–1992 nejen autoritou svou jako prezidenta, ale výrazně také svou nemalou autoritou osobní, vstupoval do politického dění v Československu i Evropě a významně jej spoluutvářel. Jistý neúspěch na domácí politické scéně, v podobě neudržení společného státu, kterému však Havel mohl sám objektivně těžko zabránit, jistě vyvážil úspěch ve vytváření světového věhlasu a mezinárodní pozice našeho státu. Personální kontinuita ve funkci prezidenta po 1. lednu 1993 výrazně pomohla České republice k udržení důvěry v ČR jako ve spolehlivého a strategického partnera Západních zemí. Slovensku trvala stabilizace mnohem déle, což se projevilo např. v pozdějším vstupu do NATO (až 2004).

Během českého prezidentství Václava Havla v letech 1993–2003 byla dovršena jeho vize integrace našeho státu do evropských struktur. Česká republika vstoupila do NATO (1999) a od 1. května 2004 je též členem EU.

Václav Havel po odchodu z prezidentské funkce nezmizel z veřejného života úplně. Nebyla mu lhostejná situace a dění ve státě a společnosti. Často se vyjadřoval k aktuálnímu dění a dokud mu to jeho zdraví dovolovalo, objevoval se na různých kulturních a společenských akcích. Zemřel 19. prosince 2011 na Hrádečku. Jeho pohřbu se zúčastnilo mnoho osobností světového formátu, což dává tušit vážnost a úctu, jíž se Havel těšil v zahraničí. Titulky nejčtenějších deníků celého světa obletěla zpráva o úmrtí Václava Havla. Zároveň truchlila celá země, lidé se spontánně scházeli, zapalovali svíčky, vytvářeli havlovská srdce. Havel nezemřel zcela – jeho duchovní i politický odkaz přetrvává nadále. Zůstává v jeho textech, projevech, rozhovorech a v paměti lidí, kteří jeho éru pamatují.

Seznam použitých informačních zdrojů

Literatura

HAVEL, Václav. *Dálkový výslech: (rozhovor s Karlem Hvižd'alou)*. Praha: Melantrich, 1990.

HAVEL, Václav. *Dopisy Olze*. Praha: Torst, 1999.

HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1990*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2013.

HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1991*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2014.

HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1992*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2015.

HAVEL, Václav. *Letní přemítání*. Praha: Odeon, 1991.

HAVEL, Václav. *Moc bezmocných*. Praha: Lidové noviny, 1990.

HAVEL, Václav. *Prosím stručně: rozhovor s Karlem Hvižd'alou, poznámky, dokumenty*. Praha: Gallery, 2006.

HAVEL, Václav. *Vážení občané: projevy červenec 1990 - červenec 1992*. Praha: Lidové noviny, 1992

HAVEL, Václav a ŠULC, Jan. *Eseje a jiné texty z let 1953-1969*. Praha: Torst, 1999.

HAVEL, Václav, Alexander TOMSKÝ a Vilém PREČAN. *O lidskou identitu: úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969-1979*. Praha: Rozmluvy, 1990.

HORÁČEK, Michal. *Jak pukaly ledy*. Praha: Ex libris, 1990

KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. Praha: Paseka, 2009.

KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. Praha: Paseka, 2014.

KOVÁČ, Dušan. *Slováci – Česi - dejiny*. Bratislava: Academic Electronic Press, 1997.

RYCHLÍK, Jan. *Rozpad Československa: Česko-slovenské vztahy 1989-1992*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2002.

SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. Praha: Prostor, 2009.

ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014.

Příspěvky ze sborníků

HAVEL, Václav. *10 tezí o Chartě*. In: CÍSAŘOVSKÁ, Blanka a Vilém PREČAN, ed. *Charta 77: Dokumenty 1977-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. s. 17-25.

Internetové zdroje

Olga Havlová. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://www.vaclavhavel.cz/cs/vaclav-havel/rodina/olga-havlova>. [cit. 20. 1. 2021]

HAVEL, Václav. *První zpráva o mém domácím vězení*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Bibliography/#15348>. [cit. 5. 2. 2021]

HAVEL, Václav. *Hry*. [online]. Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://www.vaclavhavel.cz/cs/vaclav-havel/dilo/hry>. [cit. 12. 2. 2021]

1991/?, str. 2: Možná ústava [online] Praha: Knihovna Václava Havla. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/24092?q=feder%C3%A1ln%C3%AD%20%C3%BAstava>. [cit. 15. 6. 2021]

Havel během 12 let v prezidentské funkci navštívil 59 zemí [online] Praha: Česká tisková kancelář. 6. 1. 2003. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/havel-behem-12-let-v-prezidentske-funkci-navstivil-59-zemi/20742>. [cit. 15. 5. 2021]

Stav ekonomiky a její transformace [online]. Praha: Vláda ČR. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/%21-zprava-vlady-o-stavu-ceske-spolecnosti---oddil-3--3-3--2131/#pozn30>. [cit. 21. 6. 2021]